

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta

Bakalářská práce

**VLIV POSLECHU HUDBY NA
SPIRITUALITU DNEŠNÍCH
ADOLESCENTŮ**

Vedoucí práce: Mgr. Veronika Blažek Iňová, Ph.D.

Autor práce: Simona Klicmanová

Studijní obor: Vychovatelství (KS)

2021

„Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.“

Datum:

.....

Simona Klicmanová

Poděkování

„Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Veronice Blažek Iňové, Ph.D., za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.“

OBSAH

Úvod	6
1 Spiritualita	8
1.1 Spiritualita z pohledu náboženství	8
1.2 Pojem „spiritualita“ z perspektivy sekulární společnosti	8
1.3 Psychologické hledisko spirituality	9
1.4 Sociologické hledisko spirituality	13
1.5 Prožitek a zážitek a jejich spirituální rozměr	15
2 Adolescence: definice a vymezení	16
2.1 Rozvoj myšlení adolescenta	16
2.2 Emocionální vývoj adolescenta	17
2.3 Identita a spirituální identita v období adolescence	18
2.4 Zájmy českých adolescentů na začátku 21. století	20
2.4.1 Vztah adolescenta k četbě a dramatické tvorbě	20
2.4.2 Hudba a sport v období adolescence	21
2.4.3 Dospívání pod vlivem technologií a internetu	22
3 Hudba a estetika	23
3.1 Hudba jako tvůrčí akt	23
3.2 Individualita hudebního vkusu	24
3.3 Hudební myšlení a emoce	25
3.4 Fenomény poslechu hudby	27
4 Hudba a spiritualita v životě českého adolescenta	29
4.1 Cíl výzkumu	29
4.2 Metodologie výzkumu	29
4.2.1 Metoda sběru dat	29
4.2.2 Charakteristika cílové skupiny	31
4.2.3 Metoda vyhodnocení výzkumu	31
4.3 Hodnocení jednotlivých proměnných	31
4.3.1 Hodnocení dílčích otázek	33
4.4 Vliv poslechu hudby na spiritualitu adolescentů	37
5 Závěr	39
6 Seznam použitých zdrojů	40
7 Seznam příloh	43

8	Abstrakt	55
9	Abstract	56

ÚVOD

Pro svou bakalářskou práci jsem si zvolila téma „Vliv poslechu hudby na spiritualitu dnešních adolescentů“. S tématem spirituality jsem se seznamovala v předmětech Pedagogiky volného času v průběhu všech ročníků mého studia na fakultě. Pocházím ze sekularizované rodiny, kde výchova byla vedena formou normativní výchovy. Absolvování předmětů s duchovní tematikou mě inspirovalo k zaměření mé bakalářské práce na vnímání tohoto, tak často skloňovaného a z různých hledisek nahlíženého, pojmu. Spiritualitu a její vnímání prostřednictvím hudby poslouchané dnešními adolescenty. K výběru tématu přispěla i praxe na základní škole, kde jsem se setkala v rámci organizace školního vzdělávání s nepovinně volitelným předmětem Náboženství.

Cílem této práce je zaměřit se na pojem Spiritualita, jeho hledání v našem prožívání. Jeho ukotvení do našeho života. Seznámit s vymezením tohoto pojmu z pohledu náboženského a sekulárního. Práce se bude zabývat i psychologickým a sociologickým náhledem.

Samotná práce je rozdělena do dvou částí, teoretické a praktické. Teoretická část bude členěna do třech kapitol. V první části se zaměřím na vymezení pojmu spiritualita. Pojem budu zkoumat z hlediska náboženského, z hlediska sekularizované společnosti, která má aktuálně majoritní podíl v obyvatelstvu České republiky. Komplexnost náhledu na tento pojem zajistí i hledisko psychologické i sociologické.

V druhé části, vzhledem k zaměření na cílovou skupinu adolescentů, vymezím období adolescence. Toto období je velmi turbulentní z hlediska rozvoje myšlení, provází ji vymezování vlastní identity, takzvané „jáství“. Provází ji zásadní psychosociální vývoj spojený s uvědoměním si vlastního dospívání jako relativně samostatné etapy života. V adolescenci nabývá jedinec dojem jako by se podruhé narodil, je to období plné emocí, ideálů a tužeb. Představím psychosociální vývoj adolescenta oscilující mezi protiklady, které ovlivňují rozvoj osobnosti. Zařadím adolescenci v rámci koncepce stadiálního vývoje německého psychologa židovského původu Erika Eriksona, podle které je klíčovým úkolem pro období adolescence zformování vlastní identity. Společenské přijetí spolu s respektem zvláštnosti a výjimečnosti období adolescence podporuje jeho hodnotu a vážnost. Teoretická část přiblíží období dopívání náhledem několika výzkumů, které pomohou nazírat z více úhlů na aspekty ovlivňující adolescenci. Identita již není chápána jako něco, čeho je třeba dosáhnout, ale spíše jako děj nebo proces. Tomuto přístupu odpovídá

společenské přijetí a vyšší zájem věnovaný běžné každodenní zkušenosti a pocitům dospívajících. Pedagogové zdůrazňují aktivní participaci adolescentů na jejich vlastním vývoji.

Nedílnou součástí vývoje je trávení volného času a zájmy dnešních adolescentů. Volný čas je významnou veličinou každodennosti života adolescenta a způsob jeho naplňování a prožívání je zásadním faktorem pro zdravý vývoj jeho osobnosti. Volný čas, jako čas pro odpočinek a nicnedělání, je prostorem pro relaxaci po splnění každodenních povinností. Do tohoto prostoru kromě četby, sportu a počítačových her patří jednoznačně hudba a její schopnost vyvolávat, nejen v adolescentovi, různé pocity a ovlivňovat jeho prožívání. Tento proces probíhající v čase je doprovázen prožitkem v konkrétním čase a přímo působí na lidskou psychiku. Hudba je zdrojem zábavy, potěšení a příjemných emocí. Významně ovlivňuje naše zdraví i stav našeho vědomí.

Třetí část naváže a bude pokračovat ve zkoumání hudby, představí hudbu jako tvůrčí akt. Dále se bude zabývat estetickým hlediskem. Estetická funkce hudby se v poslední době vytrácí. Dnešní generace adolescentů je přesycena různými technologiemi, dříve nemožné se dnes stává dostupnějším pro většinu dospívajících, díky médiím a jejich dnešní masové komunikaci. Celý svět ztrácí své hranice a jinak tomu není ani v oblasti hudby. Sdělením autora, který k nám promlouvá prostřednictvím hudby nebo jejího textu, necháváme na svou osobu působit a stáváme se jejími posluchači. Smyslový prožitek zprostředkovaný sluchem zanechává stopy v naší psychice. Dává nám náhled na naše myšlenky, city, pomáhá nám utvářet naše názory a ovlivňuje naše jednání a rozhodování. Do poslechu hudby se prolínají naše zkušenosti. Hudba patří k naší každodennosti. Hudba nás provází po celý život, je naším doprovodem i na naší poslední cestě. Díky tomu si hudba a její poslech zaslouží naši pozornost. Pro edukaci dnešních adolescentů, kteří z většiny, stejně jako já, patří do sekularizované společnosti je hudba a její spirituální obsah důležitým aspektem života.

Praktická část práce proběhne formou kvalitativního výzkumu, metodou polostrukturovaného rozhovoru, který má 7 dílčích otázek. Cílovou skupinou bude šest respondentů ve věkové kategorii od 15 do 16 let. Rozhovory proběhnou v souladu s pravidly kvalitativního výzkumu, poté budou zpracovány metodou zakotvené teorie. Pomocí čtyřech fází této metody se pokusím najít teorii odpovídající na hlavní výzkumnou otázku. Ověřením poznatků vzešlých z teoretické části a s pomocí vlastního výzkumu se pokusím vytvořit teorii odpovídající hlavní výzkumné otázce, jež zní: Vliv poslechu hudby na spiritualitu dnešních adolescentů.

TEORETICKÁ ČÁST

1 SPIRITUALITA

Spiritualita je v dnešní době pojem, který je skloňován v mnoha pádech a slyšíme ho často z různých médií. Ke spiritualitě a duchovnu se hlásí zralé ženy i muži, a pokud tento pojem zkoumáme hlouběji a klademe další dotazy těm, kteří se k němu vědomě doznávají, zjišťujeme, že si lidé představují různé abstraktní pojmy a hodnoty. Spiritualita hledá kvalitu, ukazuje cestu k hodnotám života a zasahuje do všech oblastí lidského života. Je také důležitou složkou pro osobní i profesní život, na tom se shodují odborníci napříč různými obory. Potřeba spirituality v české, tradičně sekularizované společnosti otvírá příležitost věnovat se tomuto tématu také z perspektivy dnešních adolescentů.

1.1 Spiritualita z pohledu náboženství

Pojem „spiritualita“ lze definovat všeobecným filosofickým pohledem, který odkazuje na termín „spiritus“ (duch), jak byl chápán v antice a křesťanství. (srov. KAPLÁNEK 2019: 33) Štampach se zase opírá o odlišnost člověka od jiných tvorů a v tomto smyslu spiritualitu, tedy spíše lidského ducha, dává do souvislosti s latinským „spirare“ (dýchat). Rozšiřuje tím význam tohoto slova, kde je pojem „spiritus“ překládán jako proud dechu, dech a zdůrazňuje u člověka jako živé bytosti především to, že ho nazýváme osobou, čímž poukážeme na jeho intelekt, svobodu a tvorbu (srov. ŠTAMPACH 2006: 102-103).

BABYRÁDOVÁ (2006: 24) uvádí, že spiritualita je spojována s výhradně teologickou reflexí. Základem našeho lidského světa a jeho projevů je víra v božský princip. K tomuto tvrzení se přiklání i Kaplánek, který spiritualitu vymezuje jako „*osobní vztah člověka k Bohu*“ a dodává, že v současné době jsou prezentovány dost odlišné pohledy na tento pojem, díky nimž nabýváme dojmu, že spiritualitu je těžké jednoznačně definovat. Z teologického hlediska lze spiritualitu vnímat jako teorii i praxi zabývající se člověkem, jenž je jedinečnou bytostí, přesahující hmotný svět i čas díky své svobodě a svému intelektu. (srov. KAPLÁNEK 2019: 33)

1.2 Pojem „spiritualita“ z perspektivy sekulární společnosti

Máme-li se zabývat pojmem spiritualita z pohledu sekularizované společnosti je důležité zmínit tvrzení, že celá Evropa, k níž náleží i Česká republika, která je zemí nejvíce zasaženou ateismem, jak poukazuje KAPLÁNEK (Tamtéž, s.29) v evaluaci výzkumů, které byly na toto téma provedeny. Vztah ke spiritualitě si naše společnost hledá někdy

složitě, jindy až překvapivě snadno. Člověk ve vztahu k náboženství hledá vysvětlení častěji racionální než mystická, přesto vychází „z hlubin jeho bytosti“, z jeho nevědomí. Náboženská funkce je u velké části západních obyvatel vytěsněna z vědomí do nevědomí. Nicméně situace je složitější. Sekularizace se netýká jen českých obyvatel, platí i pro Evropu a celý svět, pokud se zaměříme na její humanitně vzdělané jedince. (srov. ŘÍČAN 2007: 25).

BABYRÁDOVÁ (2006: 25) mluví o světské spiritualitě, jejíž náplní je prožívání a tvoření duchovních obsahů skrze život sám. Mluví o symbolickém myšlení člověka jako důsledku zosobňování spirituality. ŠTAMPACH (2006: 104) popisuje nezávislost spirituality na náboženství jako zlidšťování člověka a vyzdvihuje péči o jeho ducha. Spirituální rozměr člověka je dnes již neoddiskutovatelně prokázán v jeho touze po ukotvení v životě, ve své práci, ve svých myšlenkách, v pomoci druhým, v péči o bližní, ve svých dětech, v kontinuitě našeho života a v potřebě lásky, kterou chceme dávat i dostávat. Spiritualita je pro nás vyjádřena v hledání kvality našeho života, je ukryta ve snaze najít svůj vnitřní řád a smysl.

Skácelová se zamýšlí nad duchovní inteligencí, díky níž se umíme zabývat hloubkou našeho já. Aspektem síly naší duchovní inteligence je moudré ovládnutí našeho ega. Všichni se celý život učíme, proto i tato dovednost, která nám nabídne vidět věci z jiného úhlu pohledu, nebo ještě lépe z nadhledu, nás nasměruje prozkoumat známou skutečnost v nových rozměrech a vztazích. (srov. SKÁCELOVÁ 2006: 92)

Pro naši každodenní rovnováhu potřebujeme zdravý náhled, který vychází z naší celistvosti. Pokud své já vnímáme jako biologicko-psycho-sociálně duchovní celek. Tak i sekularizovaný jedinec pracuje na lehkosti duše, porozumění a touze po vnitřním klidu, což jsou důležité aspekty i pro náboženství. V českém prostředí je důležitým faktorem pro definici spirituality její materialistická redukce. Toto východisko dává českému ateismu specifikum „tradiční podoby“. (KAPLÁNEK 2019: 41)

1.3 Psychologické hledisko spirituality

Významnou roli v psychologickém pohledu na spiritualitu hraje osobnost. Osobnost má v psychologii dva hlavní aspekty. ŘÍČAN (2010: 14) uvádí, že jedním z nich je individualita: „osobností se rozumí osobitost, zejména odlišnost jedince od jiných jedinců, zejména od jedinců téhož věku a kultury“. Druhým aspektem je podle něj tzv. funkční architektura: „Osobnost je člověk jako celek po stránce duševní“. (Tamtéž, s.15)

Chceme-li identifikovat roli spirituality a její vliv na osobnost, musíme nahlížet na jednotlivé části člověka jako na komponenta psychického celku. Psychologie nám umožňuje nahlížet na náboženství širokým úhlem pohledu. V centru pozornosti zkoumání psychologie je prožívání náboženství. Pojem spirituality se v psychologii objevuje spolu s náboženstvím teprve v posledních desetiletích. Často se hovoří o spirituálním prožitku, jeho intenzitě a ve spojení s mladými lidmi je podstatnou částí prožitku i jeho autenticita a kvalita. ŘÍČAN (2007: 45) přirovnává spirituální kvalitu k „*volnímu prožitku existenciálně zavazujícího rozhodnutí*“ a dává ho do kontextu s mírou rizika, které toto rozhodnutí přináší. Závažnost rizika v kombinaci s vysokou mírou osobní oběti je jednou z podstat chápání spirituálního prožitku právě ve vnímání mladých lidí. Na tomto místě je třeba zmínit pojem „*posvátno*“, který zavedl Rudolf Otto v roce 1917 a definoval jej jako „*tajemství vzbuzující bázeň i fascinaci zároveň*“. (KAPLÁNEK 2019: 25) Ottova teorie se opírala o jeho přesvědčení, že toto náboženské prožívání nelze popsat abstraktními pojmy, ale jedná se o naši individualitou emočně zaujatý prožitek.

Vraťme se nyní na začátek této kapitoly a dejme prostor tomu, co je z pohledu psychologie a jejího nahlížení na spiritualitu podstatné naše identita, která je hledáním a konfrontací s naší osobní orientací, pro kterou je důležitým faktorem náš celoživotní vývoj. Autorem jedné z nejvýznamnějších psychologicko-vývojových teorií je Erik Erikson. Svou teorii „*osmi věků člověka*“ vymyslel se svojí manželkou, jež byla dcerou faráře. Tato teorie přímo navázala na vývojová stadia a teorii Sigmunda Freuda. Trvale aktuální odkaz se odráží ve spojení psychoanalýzy s židovsko-křesťanskou tradicí. ŘÍČAN (Tamtéž, s.239) těchto osm období dělí na jednotlivá stadia v konfrontaci s Freudovou vývojovou teorií, která byla základem pro Eriksonovu psychosociální teorii.

Prvním stadiem je období základní důvěry a naděje. Vymezujeme jej zhruba na první rok života. ŘÍČAN (Tamtéž, s.240) ho v pozdějším věku přirovnává k důvěrnému spočinutí. Z pohledu Freuda je toto období ovlivněno oblastí úst, proto je nazýváno orálním obdobím. Největším úkolem tohoto období je zabydlení se na tomto světě, osvojení si důvěry v něj a nabytí pocitu, že svět je dobrý. Tato dětská zkušenost se přenáší do vnímání dobra a nese pozitivní zkušenost do celého života. Erikson tuto víru v dobro nazývá bazální nadějí a popisuje ji jako nejhlubší vrstvu lidské osobnosti. Na jejím osvojení staví i hluboký vztah člověka k náboženství.

Druhým stadiem je období první autonomie. Jeho rozmezí je přibližně od jednoho do třech let. Freud toto období nazývá análním obdobím. Veškerá slast se týká funkce

tělesného aparátu a brzy se začíná promítat i ve vztazích k matce. Toto období je provázeno prvními vzdory, prvními konflikty s rodiči, díky nimž dítě zažívá ve svém prožívání pocit zahanbení a pochybuje samo o sobě. Tato zkušenost je pozitivní a pro zdravý vývoj dokonce nezbytná. Vyústí v řešení, v přijetí řádu, který je zprostředkováván výchovou rodiči. Dítě si uvědomí, že omezení daná rodiči jsou nezbytná pro jeho bezpečí a tento řád si oblíbí. Pro autonomii a její správnou míru je přijetí řádu podstatné. Nevyřešené otázky a krize z tohoto období jsou nebezpečným vyústěním z více důvodů.

ŘÍČAN (2007: 241) autonomii a nevyřešené otázky převádí do budoucího odmítání řádu, podléhání agresi v chování nebo přizpůsobení se pravidlům, jež pouze nahrazují vnitřně přijatého ducha řádu.

Třetím stadiem je období iniciativy a týká se dětí předškolního věku. Erikson se ztotožňuje s Freudovou teorií falického stadia. ŘÍČAN (Tamtéž, s.242) tuto orientaci na genitálie a pohyb vyvolávající slastný pocit přirovnává k „útokům střemhlav“. Předškolní dítě nejčastěji reaguje na otázku, čím chce být, až vyroste- automobilový závodník, voják, letec či policista. Touto volbou vyjadřuje touhu poprat se, prosadit se a vnutit svou vůli ostatním. Dítě má mnoho energie a tu promítá do pohybu, na kterém je fascinován jeho divokostí a útočností. Vysoká míra energie doprovází i často opakovanou otázku „Proč?“. Výrazně se v tomto období odlišuje způsob spontánní hry děvčat a chlapců. Reflektuje to rozdílnost anatomie a sexuality. Říčan připodobňuje toto období k vnitřní brzdě. Dítě si kromě vnějších mezí, daných rodiči a společností, začíná uvědomovat i varování mezí vnitřních a díky těmto aspektům si vytváří svědomí. Svědomí a pocit viny dává novou zkušenost i moudrost a vychovává jedince eticky citlivého.

Čtvrtým stadiem je období snaživosti, v němž se dítě ocitá v mladším školním věku. Z pohledu psychosexuálního vývoje se nedějí žádná dramata. Freud toto období nazývá latentním. Dítě je připraveno vstoupit do širšího sociálního prostředí a přizpůsobit se nárokům společnosti, protože má svůj vnitřní klid, i když jen relativní. Erikson toto období vidí jako napětí mezi snaživostí a pocitem méněcennosti. Specifická pro toto období je soutěživost. Z pohledu religiozity je vývoj dítěte v tomto období harmonický, jeho náboženský život je přijímán pozitivně a šťastně.

ŘÍČAN (srov. Tamtéž, s.243) tento popis poněkud neguje a dodává, že takto vykreslená společnost se týká „jen sociokulturně a nábožensky homogenního prostředí“.

Sekularizovaná společnost, která je ve většině, vede dítě k závažným vnitřním i vnějším konfliktům. Nahradit mytologický obraz světa, který je vytlačován vědeckými poznatky získanými ve škole, ho vede k odlišení těchto dvou světů a přijetí oddělených rolí pro něho samotného. Své náboženství a otázky kolem něj řeší ve stejně zaměřené skupině.

Pátým stadiem je období identity a její rozmezí se týká adolescence. Erikson přidává k vymezení tohoto období i ranější pubescenci. Puberta přináší tělesné uvědomění, které intenzivně vnímá i předškolák. Stává se v kombinaci se schopností abstraktního myšlení hybnou silou pro nezávislost a hloubku našeho myšlení. Tento proces začíná kolem jedenáctého roku a u adolescenta se prohlubuje. Pubescence je období vzpoury, většinou v rodině, která v tomto období mívá ve srovnání s adolescencí pouze dětskou podobu. V adolescenci dochází k výraznému až revolučnímu obratu, kde rodina ztrácí na významu. Adolescent hledá smysl života a vlastní identity. ŘÍČAN (2007: 247) vystihuje toto období jako překonání dětského způsobu myšlení, duševního i duchovního. Adolescenti se stavějí na vlastní nohy.

Eriksonův psychosociální vývoj má ještě tři stadia. Mezi dvacátým a třicátým rokem, v období mladé dospělosti dochází k uvědomování si důvěrné, hluboké, tajné a především milostné intimity. Toto stadium intimity doprovází sebeotevření, bezvýhradná důvěra, vzájemný respekt a poznání vlastních citů k partnerovi i sobě samému. Citové a sexuální sblížení vytváří ideálně vztah na celý život. Intimita nemusí být idylická, objevujeme vlastnosti partnera krásné, ale i ty, které nás mohou zklamat.

Podle ŘÍČANA (Tamtéž, s.249) právě zkušenost lidské intimity dává možnost náboženské nápoředy, co cítit k Bohu. Intimita i z pohledu logického myšlení předurčuje další období, a tím je podle Eriksona stadium generativity, z latinského „genero“, což v překladu znamená rodit, plodit nebo také stvořit. Přirozenou náplní tohoto období je vytváření další generace a předávání odkazu té naší. Religiozita v tomto období je v každodennosti orientována na rodinu, láskyplnou péči o ni, stává se její přirozenou součástí. Dospělý v tomto období předává duchovní tradice ve své rodině i v širší náboženské skupině. Posledním obdobím je stadium integrity, ve kterém se vztah k religiozitě dostává do konečného cíle. Stárnutí vede ke vzpomínání, nejen proto, že každodennost je ochuzena, ale i z pohledu kontinuity života. Člověk rekapituluje, zda jeho život měl smysl, zda naplnil potřebu lásky. Důležitým aspektem je potřeba lidské důstojnosti a hodnoty spolu s vírou a nadějí.

1.4 Sociologické hledisko spirituality

V důsledku společenských změn, které probíhaly v moderní společnosti během celého 20. století, docházelo k výraznému snížení vlivu náboženství na společnost československé populace. Tento trend začal historicky ještě dříve a ovlivnil ho růst vzdělanosti. Výrazným aspektem byla politická participace v náboženství počínající již v 17.–18. století. Velký vliv na postupnou sekularizaci společnosti měla také industrializace provázející celé 19. století. Náboženství začalo mizet z veřejné sféry a tento sekulární proces se týkal celé poválečné Evropy. K masivní sekularizaci, pokud na ni budeme nahlížet celosvětovým měřítkem, nedocházelo v poválečném období pouze ve Spojených státech. Predikci sekularizace Evropy podporovala empirická data z většiny evropských zemí. (srov. NEŠPOR 2020: 11)

Na konci šedesátých let a v následujících desetiletích 20. století začala religiozita nabírat „druhý dech“, začala se více individualizovat a pojmy náboženství a religiozita byly více transformovány do pojmu spiritualita. Nárůst individualizované spirituality na úkor náboženské religiozity přešel až do dnešní společnosti. Pro porozumění vývoje náboženství a jeho společenského vlivu je jedním z důležitých kroků podívat se na vývoj školství a všeobecného vnímání náboženství z pohledu naší populace. Zajímavé je také sociologické hledisko náboženství i z pohledu bývalého Československa a jeho vývoje v Česku i na Slovensku. (Tamtéž, s.12)

Společenský význam je značně ovlivňován mediálním přístupem, zprávami běžně dostupnými ze zpravodajství, které na jedné straně předkládají problematické či skandální aktuality, na straně druhé jsou tyto informace prezentovány zřídka novináři s hlubší znalostí problematiky i samotného náboženství. Dalším mediálním obrazem je prezentace známých osobností, které vynikají ve svém oboru, ale málokdy veřejně hlásí svou příslušnost k náboženství. Pouze velmi malé množství těchto osobností využívá mediální prostor k vlastní náboženské sebeprezentaci. Tito lidé s vlivem na širokou veřejnost by přitom mohli vzbudit větší zájem o otázku spirituality v kontextu dnešní doby. (srov. Tamtéž, s.112)

Společenský vývoj a sebeprezentace známých osobností dokresluje celkový přístup společnosti na nahlížení pojmu spiritualita. Pro celkový dojem tohoto náhledu je důležité porovnat systém vzdělávání a školství. Nešpor porovnává systém vzdělávání v České a Slovenské republice. Pro obecné porovnání systému vzdělávání jsou zde využity statistické údaje s počty církevních škol zřizovaných římskokatolickou církví, která je

u nás i na Slovensku největším zřizovatelem. (srov. NEŠPOR 2020: 115) V České republice je právě římskokatolická církev zřizovatelem 30 mateřských, 26 základních, 32 středních (19 gymnázií a 13 odborných škol) a 6 vyšších odborných škol. Slovensko nabízí v rámci svého systému vzdělávání 38 mateřských škol, 90 základních a 39 středních (z toho 24 gymnázií a 15 škol odborných).

Nejvýraznější rozdíl v počtu církevních škol je na úrovni základního vzdělávání, které zastřešuje nejdelší časový úsek v životě žáka na jedné škole. Slovenští žáci mají více než trojnásobnou možnost navštěvovat základní školu zřizovanou církví a ve srovnání s počtem českých základních škol je vidět rozdíl v počtu žáků, kteří mají možnost vzdělávat se i z pohledu křesťanských tradic.

V obou případech jsou čísla mírně nadhodnocena, protože jejich sčítání probíhá započítáním základních škol do jednotlivých stupňů, přestože v některých případech odlišné stupně školství spadají do jednoho zřizovaného celku. Zásadním faktorem je nejen počet škol, ale personální obsazení. Církev je v mnoha případech pouze zřizovatelem škol a nadpoloviční většinu učitelů i žáků na církevních školách tvoří příslušníci sekularizované společnosti. Přesto v těchto školách funguje přátelská a vůči náboženství zcela otevřená atmosféra. Podtržena snahou všech učitelů dovést děti k životu bez předsudků nejen ke křesťanskému náboženství, ale také k příslušníkům jiných vyznání či kultur.

Rodiče si vybírají tyto školy i z jiného důvodu, církevní školy jsou menší, působí přátelštěji, rozhodnutí rodičů přihlásit dítě na školu zřizovanou římskokatolickou církví nemusí vycházet pouze z křesťanských tradic rodiny. Na Slovensku patří základní znalost křesťanské teologie ke společenskému standardu, tato tradice je již přenášena díky zvyklostem a tradicím v rodinách, které mají větší vliv než výuka v osnovách škol, ať už formou etiky nebo náboženství.

Větší zájem ze strany slovenských rodičů i dětí, ve srovnání s českými, je i o volnočasové aktivity spojené s církví. Pro tuto teorii nejsou dostupná relevantní data, ale pokud budeme vycházet z počtu dětí, která tato církevní volnočasová zařízení navštěvují, tak v Česku mluvíme o 1-2 % dětí, ale na Slovensku se pohybujeme mezi 10-20 %. Volný čas a jeho trávení je další vypovídající hodnotou rozdílu mezi českými a slovenskými dětmi z pohledu křesťanských tradic přenášených rodinou. (srov. Tamtéž, s.118) Pohled na spiritualitu ze sociologického hlediska je tedy odlišný i v rámci srovnání pohledu dvou zemí, které dříve byly jednou republikou, Československem.

1.5 Prožitek a zážitek a jejich spirituální rozměr

Jedním z nejobecnějších pojmů využívaný v psychologii je *prožitek*, *prožívání*. Proces popisuje, co se děje v lidském těle a duši. Jde o zaznamenání subjektivní roviny bytí člověka. Perspektivou prožívání a spirituality bezděčně dojdeme k přemýšlení nad intenzitou prožitku. Spirituální prožitek bývá spojován s předpokladem něčeho hluboce prožitého, spojeného s proměnou, s pocitem nového poznání, souvisejícím s vytržením z každodennosti, kterou popisuje Maslow jako vrcholnou zkušenost „peak experience“. (srov. ŘÍČAN 2007: 44) Rudolf Otto prožitek posvátného vidí především v kvalitě prožitku, není tedy nutná jeho velikost a síla, ale jeho jedinečnost a povaha.

Řičan se prožitkem zabývá ve spojitosti s mladými lidmi, pro které je důležitá „*autenticita prožitku*“. Pod tímto slovním spojením si lze představit více charakteristik, ale ŘÍČAN (2007: 45) autenticitu přirovnává k síle rozhodnutí a k závažnému riziku pro prožívající osobu. Prožitkem, kde můžeme najít spirituální rovinu je i respekt k jiné osobě, „*úcta k lidské bytosti*“. Člověk, ke kterému takto vzhlížíme nemusí být dokonalý, ani nemusí vynikat něčím pozoruhodným, ani nemusíme umět jasně vyjádřit, díky čemu je pro nás důležitým. Prožitek je spojován i s dalšími pojmy. Jedním z nich je soucit, který bývá označován jako jeden z nejhlubších prožitků. Z pohledu lidských vztahů je jedním z opačných aspektů soucitu nenávisť a pohrdání, které z hlediska prožívání nabírají na stejné intenzitě a množství emocí. (Tamtéž, s.62-63)

Při hledání další definice prožitku se nabízí psychologická interpretace ve stručném psychologickém slovníku, kde prožitek odkazuje na zážitek, jenž je definován jako „*každý duševní jev, který jedinec prožívá (...), jehož zdrojem jsou osobní zkušenosti a skládá jedinečné duševní bohatství každého člověka*“. (HARTL P. 2004: 303)

Zážitek dnes nabývá na významu v našem osobním i společenském životě, provází nás volným časem a jeho prožíváním. (srov. KAPLÁNEK 2011: 28) Z hlediska výchovy je využíván především v zážitkové pedagogice, naopak z pohledu prožívání nás odvádí od reality všednodennosti. Negativní pohled na zážitek vzniká kvůli konzumnosti a spojením se zážitkovými agenturami, které zprostředkovávají nejrůznější aktivity. Někteří z nás se na nich stávají doslova závislí. Radost, smutek, uspokojení a nostalgie jsou emočními stavy, které při nich zažíváme. Oproti tomu prožitek je situace i třeba jen okamžik, který se nedá koupit, a díky němuž si uvědomíme něco podstatného. Je to

mráz přejíždějící po zádech, je to prožití něčeho, co nás může nasměrovat v našem životě, dát jiný rozměr smyslu našeho bytí.

Prožitek i zážitek a jejich definice z pohledu spirituality, psychologie i pedagogiky jsou stále diskutabilním tématem a málokdo dnes tyto pojmy rozlišuje, ale rozdíl mezi nimi je až propastný. Z pohledu prožívání jsou to střípky v mozaice našeho života, jenž se skládá právě z našich jedinečných zkušeností.

2 Adolescence: definice a vymezení

Adolescent je z pohledu vývojové psychologie v období svého vrcholného mládí v letech od 15 do 20-22 let (srov. ŘÍČAN 2004: 191), Mackova teorie nahlíží na období adolescence ze tří fází. Rozlišuje časnou 10 (11) -13 let, střední, vymežující přibližně mezi 14. a 16. rokem a pozdní adolescenci od 17-20 let. *„Trvalou charakteristikou adolescence zůstává, že je považována za most mezi dětstvím a dospělostí.“* (MACEK 2003: 10) Zásadní v tomto období je rozvoj myšlení a na něj navazující utváření morálních postojů, smysl pro spravedlnost a hledání vlastního místa v životě, vlastní identity. Adolescent dosahuje nejen vrcholu mládí, ale i svých rozumových schopností, což má přirozený vliv na rozvoj sebevědomí, sebejistoty, samostatnosti a integrace jedince.

2.1 Rozvoj myšlení adolescenta

Abstraktní myšlení již nepotřebuje tolik názorných příkladů, protože adolescent ve srovnání s pubescentem uvažuje s větší rychlostí a spolehlivostí, které vychází z nasbíraných zkušeností. V jeho zájmu jsou „pojmy“, nikoli „obrazy“. Přemostění z dětství se promítá i do umírnění vnímání a představ, které jedince provázejí dětstvím.

Inteligence je na svém vrcholu mezi patnáctým a šestnáctým rokem. Z hlediska novějších poznatků se nyní tento vrchol neposuzuje pouze perspektivou jeho postupného klesání, ale reflektuje se vývoj a dostupnost vzdělávání, které je pro dnešní generaci adolescentů dostupnější než pro generaci našich babiček a dědečků. Podstatným aspektem je také způsob dokazování. Pouze dlouhotrvající výzkum, který by opakovaně testoval vybrané konkrétní jedince v průběhu života s přihlédnutím k jejich povolání, kde ukazatelem je potřeba celoživotního vzdělávání, dává relevantní výsledek. Ten potvrdil, že náročnost povolání je výrazným faktorem pro stoupání inteligence až do věku 50-60 let. (srov. ŘÍČAN 2004: 195-197)

Rozvíjení myšlení adolescenta výrazně ovlivňují rodiče a vrstevnická skupina. Právě tyto dva faktory jsou hlavními činiteli pro akceleraci schopností, motivace a výkonnosti, které rozvíjí znalosti a dovednosti. Osvojení těchto kompetencí a uvědomění si sociálních hodnot je v naší kultuře klíčové pro další život. (srov. MACEK 2003: 30)

V rozvoji uvažování adolescenta je zásadní mravní vývoj, jeho chápání dobra a zla, jehož dedukcí je smysl pro spravedlnost. Mravním jednáním je pro něj to dobré, lidem prospěšné. Podle ŘÍČANA (Tamtéž, s. 211) se jednání v tomto období řídí svědomím a obecná prospěšnost je hlavním motivátorem pro jeho jednání. „*Adolescent je v morálce absolutista.*“ Z pohledu výchovy, vzdělávání a formování adolescenta je významným faktorem průběh každé diskuze, která by měla mít charakter rovnocenného partnerství. Pro kvalitní diskuzi mezi rodičem, pedagogem a dospívajícím jako partnerem je uznání a přijetí nezbytné. Jeho úsudky tak budou bystřejší a přímočařejší, což má za následek jeho ukvapenost, která není zatím brzděna jeho zkušeností, ze které vyplývá opatrnost a rozvaha.

2.2 Emocionální vývoj adolescenta

Patnáctiletí a starší adolescenti mají za sebou období emoční lability, které provází výrazné změny nálad související s hormonálními změnami v organismu. Ve změnách nálad provázejících mladší období převažuje negativní postoj vyúsťující v prožívání duševních krizí. Ve střední adolescenci i pozdějším období postupně dochází ke stabilizaci emocí. Šestnáctiletí hovoří o svých pocitech se schopností sebereflexe na základech budování vlastní identity. Výzkum provedený ve skupině sedmnáctiletých poukazuje na vyšší emoční stabilitu u chlapců ve srovnání se stejně starými děvčaty. (srov. MACEK 2003: 48)

Štěpánková poukazuje na další výzkumy genderových odlišností spojených s preferencí hodnot a jejich prožíváním. Allocentrický pohled u dívek preferuje pomoc, porozumění druhým. Tyto hodnoty více vážou na svůj prožitek a na prožívání s ním spojené. Zároveň poukazuje na větší sdílnost u dívek oproti chlapcům, protože jsou více nastaveny na kontakt s druhým, jsou spontánnější v chování ke svému okolí a mají větší schopnost přijímat a vycházet s jinou osobou. Umí se lépe vcítit do druhých, a tím naslouchat jejich potřebám. Chlapci získali více bodů v postoji k úspěchu, jenž je pro ně životní hodnotou. Preferují rozumové hodnoty nad emočními, jejich životní postoj je vyváženější a realističtější ve srovnání s dívkami. (srov. ŠTĚPÁNKOVÁ 2002: 164-165)

MACEK (2003: 48) ve spojitosti s emocemi v období střední adolescence mluví o tzv. „*prvním vystřízlivění*“. Emoce a city prožívané v erotice spolu s estetickým a mravním cítěním adolescent konfrontuje se svými představami a ideály v zrcadle všedního dne.

Tento náhled na realitu všedního dne pomáhá adolescentovi dospět a utváří jeho vlastní identitu. První zklamání, která zažijí „*tváří v tvář svým morálním ideálům*“ ovlivňují jejich postoje k životním hodnotám jako jsou láska, demokracie, pracovní kariéra i vztah k penězům. (srov. KAPLÁNEK 2019: 49)

2.3 Identita a spirituální identita v období adolescence

ŘÍČAN (2004: 217) popisuje identitu jako osvojení si a uvědomění si odpovědi na základní existenciální otázky: „*Kdo jsem, znát sám sebe, rozumět svým citům, vědět, kam patřím, kam směřuji, čemu doopravdy věřím, v čem je smysl mého života.*“ Identita nemá z pohledu adolescenta jasně znějící definici, je to soubor odpovědí na výčet těchto otázek. Odpovědi na tyto otázky adolescenta vedou a předurčují k zakotvení v životě, k vnímání tradic a dávají mu prostor aktivně participovat na budoucnosti. Znalost odpovědí na tyto otázky vychovává adolescenta k uvědomění si své jedinečnosti a nenahraditelnosti. Identita je vědomé já a dává prostor k vlastnímu rozhodování i jednání. Míra zodpovědnosti vyplývající z vlastních rozhodnutí je o přijetí mravních zásad a jejich dodržování. Adolescent ve srovnání s pubescentem v konfrontaci se společenskými normami cítí odpovědnost za svá rozhodnutí. ŘÍČAN (Tamtéž, s.219) právě mravní odpovědnost považuje za stěžejní složku identity, za „*její jádro*“.

Macek adolescenci vidí jako zásadní vývojový úkol a dodává, že kromě sebeuvědomění vlastní bytosti a vlastního jednání je období adolescence v souvislosti s hledáním identity „*výchozí etapou pro celoživotní práci na vlastním seberozvoji.*“ (DALAJKA; MACEK 2010: 37) Na základě této teorie lze vyvozovat rozsáhlost procesu hledání identity. Její bouřlivý začátek je v období adolescence a provází nás celou první polovinou života. Člověk hledá oprávněnost svého bytí s pomocí vlastní identity z perspektivy svého budoucího života. Erikson poukazuje na dva aspekty identity, „*personální identita (Self-identity) a tzv. ego-identitu (Ego-identity)*“. (Tamtéž, s.37) Bouřlivé jsou nejen spory a prezentace vlastních postojů s vlastním já, kdy to skutečné má adolescent strach sdílet, ale je pro něj důležité zalíbit se, aby byl přijat. Vymezování je prezentace vlastní výjimečnosti a odlišnosti.

Sociální aspekt identity je vnímání sounáležitosti a začlenění se do společnosti. Důležitou roli hraje vztah s rodiči, kde konflikt není překážkou ve správném vývoji. Pro adolescenta je pocit svobodného vyjádření důležitým aspektem pro formování jeho identity. Rodiče a vztahy s nimi jsou v tomto období jedním z determinantů ovlivňující další vztahy, které adolescent řeší. Přístup a styl výchovy rodičů k usměrňování a omezování vztahů se skupinou vrstevníků právě v tomto období potřebuje vysokou míru nadhledu a zralosti. Nadměrná kontrola a zákazy působí kontraproduktivně, většinou adolescentovu orientaci na vrstevníky zesílí. Výzkumy potvrdily souvislost mezi rodičovským jednáním a emoční autonomií. „*Předčasné emocionální odpoutání se od rodičů je signálem nepříznivé atmosféry.*“ (MACEK 2002: 119) Důležité je připomenout, že emoční nezávislost nemá nic společného s přirozeným očekáváním budování samostatnosti a zodpovědnosti.

Vrstevnická skupina je hlavním stimulem hodnocení vlastní identity na základě přátelských, ale i erotických vztahů. Touto prioritou se řídí jedinec především v období střední adolescence. (srov. MACEK 1999: 78) Vrstevnickou skupinu a místo v ní si adolescent hledá někdy i za cenu masky, díky které dává přednost určitému druhu zábavy, způsobu oblékání, účesu s cílem přijetí do preferované skupiny.

Josselsonová proces individuace v adolescenci popisuje ve čtyřech fázích. Pro náš výzkum jsou důležité druhá a třetí fáze, které se týkají cílové skupiny 15-16 let. Tento věk se prolíná do dvou fází. Druhá je fáze zkoušení a experimentování, třetí je fáze navazování přátelství. Druhá fáze má specifické znaky především v soupeření s rodiči a zodpovědnosti vůči vrstevníkům. V třetí, „přátelské“ fázi se snaží adolescent navázat vazby s rodiči, protože si uvědomuje svou závislost právě na rodičích. Dalším aspektem pro přehodnocení vztahu k rodičům a dalším autoritám je uvědomění si významu přátelství a prožívání erotického vztahu. Z této perspektivy adolescent na vztah k rodičům nahlíží jako na specifickou hodnotu. (srov. Tamtéž, s.79)

Vztahy s rodiči a ve vrstevnických skupinách jsou spolu se vztahy se sourozenci hlavními determinanty utváření vlastní identity adolescenta. Mezi sourozenci hraje významnou roli věkový rozdíl, ti s nižším věkovým rozdílem se považují za „*příslušníky stejné generace*“ a participují na rodinné socializaci. Počet sourozenců je rozhodující pro jejich vliv v rodinných konstelacích, prostřední sourozenci mají z hlediska vlivu nejmenší prostor. Výhodu mají nejstarší a v rodinách s více než dvěma dětmi je

perspektivnější z pohledu ovlivnění rodiny být nejstarší nebo nejmladší. (srov. MACEK 1999: 70-71)

Spirituální identita se stává pro některé adolescenty celoživotní orientací jejich osobnosti. Dnešní doba je z jedné strany přívětivá pro jejich hledání, protože dnešní sekularizovaná společnost ortodoxně nevyžaduje konkrétní víru, ze strany druhé adolescent toužící po vrcholném prožitku je ohrožen jeho nenaplněním, které může zapříčinit neurozy v pozdějším věku. Hledání spirituální identity je spojeno s experimentováním, různými meditacemi a rituály. Pro adolescenta bude úspěšné hnutí to, které slibuje mocné spirituální prožitky. (srov. ŘÍČAN 2004: 220)

2.4 Zájmy českých adolescentů na začátku 21. století

Prostor pro volný čas se v dnešní době výrazně zvyšuje, mluvíme o jeho naplnění, smyslu, nazíráme na jeho funkce a zabýváme se jeho specifiky. Dnes už není volný čas jen časem bez práce, jeho význam a uvědomění je důležitým aspektem pro vývoj člověka. Z pohledu adolescenta je veličina času nedostatková. ŘÍČAN (Tamtéž, s.200) toto nazírání vystihuje větou „nemám čas“, která je dospívajícími často interpretována. Pocit, že je na tom dospívající špatně s časem vyplývá z jeho priorit a zájmů. Velké množství doby musí odpočívat a „prokecat“. Hovory ve dvou nebo v malých skupinkách jsou aktivitou, která dostává nejvyšší prioritu. Komunikace a její formy umění mluvit, ale i naslouchat, dávají adolescentovi prostor řešit smysl života a získat zkušenosti vyplývající z této konverzace.

2.4.1 Vztah adolescenta k četbě a dramatické tvorbě

Další „vášni adolescence je četba“ (ŘÍČAN 2004: 200), žánrově velmi pestrá, dobrodružná, historická a cestopisná. Děvčata navíc v tomto období vyhledávají i poezii. Po dovršení šestnáctého roku nabývá na oblibě psychologický žánr. Adolescent na tento žánr nahlíží jako na kaleidoskop lidských vztahů, je to v podstatě popularizace základních psychologických otázek z perspektivy lidí.

Macek knihy nestaví tak vysoko mezi zájmy adolescentů, porovnává dospívání v roce 1992 s rokem 2001, kdy se průměrná doba četby zkrátila z původní více než půlhodiny na průměrnou čtvrt hodinu. Čtení se více věnují dívky, ale právě u nich byl zaznamenán větší pokles. (srov. MACEK 2003: 101) Podle ŘÍČANA (Tamtéž, s.200) dnes mají knihy velkou konkurenci v televizi a filmech. Dostupnost a zaměřenost této kategorie spolu s reprodukovanou hudbou je dnes cílena na konzumnost a na afekt, kvůli

tomu mládež spíš zahlcují „*laciným povzbuzováním erotické a agresivní fantazie*“. (ŘÍČAN 2004: 200)

Toto období je provázáno adolescentním zráním k dramatické tvorbě, vytváří se zde i prostor pro ochotnické divadlo. Adolescent neočekává jen šťastné konce, zajímá se o realitu života, ta bývá i drsná s tragickými konci. Diskuze mezi adolescenty nad knihou, filmem či seriálem je dalším projevem jejich socializace a dává jim prostor pro vyjádření vlastního názoru. (srov. Tamtéž, s.200)

2.4.2 Hudba a sport v období adolescence

Hudba a sport jsou fenomény, které s adolescencí úzce souvisí. Jasným příkladem začlenění je účast na „tanečních“. Šestnáctý rok je k výuce tance nejvhodnější. Aktivní zájmy spojené s hudbou a sportem jsou provázány bouřlivostí a hledáním identity, k níž patří experimentování i v tomto směru zájmu. Rodiče se u volnočasových aktivit často potýkají s „*těkavým střídáním sportů a koníčků*.“ Na obhajobu tohoto chování je dobré zdůraznit, že k adolescenci přirozeně patří a zrcadlí se v něm touha po experimentování a hledání vlastní identity. Nadhledem lze říct, že takové experimentování je nejmírnější formou, kterou adolescent vyzkouší. (srov. ŘÍČAN 2004: 221)

ŘÍČAN (Tamtéž, s.201) mezi aktivními zájmy na první místo dává sport, zároveň dodává, že z pohledu vývoje osobnosti na významu klesá. Aktivní sport řízený vedením trenéra je pro adolescenta nácvikem kázně a schopnosti si odříkat. Učí ho disciplíně, systematickosti a odhadnutí vlastních sil, pokud je zároveň systematicky řízen, dává mu zdravé životní návyky na celý život.

MACEK (2003: 101) srovnává zájem o sport mezi lety 1992 a 2001 a uvádí, že zájem o sportovní aktivity byl počátkem devadesátých let v průměru 50 minut, jenom o devět let později sportu průměrný dospívající věnoval pouze necelou půlhodinu.

Význam aktivních zájmů v období dospívání je z pohledu dalšího života významný nejen proto, že volného času přibývá, ale zastává také významnou funkci prevence patologických jevů. Tady hraje rodina zásadní roli, protože již od raného dětství by rodiče měli poukázat na význam dobrovolnosti a zároveň mít zájem na smysluplném a pestrém naplnění volného času svých dětí.

2.4.3 Dospívání pod vlivem technologií a internetu

Specifickým fenoménem dospívání je hraní počítačových her. VACULÍK (2002: 209-210) o něm mluví jako o významné složce zábavy. Rozvoj technologií napomohl dostupnosti osobních počítačů a dnes je to každodenně užívaný prostředek. Hráči počítačových her jsou nejčastěji mezi adolescenty. Seznámení s elektronickými hrami v tomto období ovlivňuje kladný přístup k hraní i do pozdějšího věku. Ten, kdo v adolescenci nezačne, pravděpodobně nebude hrát ani ve věku pozdějším. Důvod vedoucí adolescenty k hraní her je především zábava, je pro ně osvědčeným prostředkem proti nuditě. Těsný kontakt s počítačovými technologiemi vytváří adolescentovi specifický prostor, kde se vyrovnává se svými fyzickými i psychologickými změnami. Tento prostor mu dává virtuální identitu, která má hlavní aspekty-anonymitu a nepřítomnost fyzického těla. (srov. ŠEVČÍKOVÁ, ŠMAHEL 2010: 113)

Sociální aspekty počítačových her jsou podmíněny vrstevnickou skupinou, výběr hry ovlivňuje její oblíbenost ve skupině přátel nebo je prostředkem pro získání přátelství, pro zařazení se do určité skupiny. Pokud se zabýváme sociálními aspekty je téměř nemožné v dnešní době nezmínit význam sociálních sítí. Nejen adolescenti, ale i my dospělí je známe a některé se staly součástí každodenního života. SNS (Social Network Sites) zahrnují webové služby, které jejich uživatelům nabízí možnost založit si vlastní profil, veřejný nebo polo-veřejný. Profil, kde máte seznam uživatelů, se kterými jste ve spojení, a který dává možnost procházet seznam kontaktů a dalších uživatelů v daném systému.

Ševčíková uvedla v roce 2015 jako nejpoužívanější a nejoblíbenější síť Facebook. Využívání sociálních sítí v adolescenci bylo už v tomto roce nepřehlédnutelným faktem. Sociální sítě nejsou pouhým doplňkem, ale „*organickou součástí sociálního života a také vývoje adolescenta*“. (ŠEVČÍKOVÁ 2015: 145-147) Pro dospívající je to prostor k vytváření vlastní sebe prezentace a komunikace s blízkým i širším okolím. Všechny tyto interakce prostřednictvím sociálních sítí jsou v období adolescence významnou součástí sociálního života. Nebýt na SNS je „*určitou formou sociálního vyloučení*“, proto i uživatelé, kteří nejsou aktivní, zůstávají na sítích z důvodu kontaktu a informovanosti o dění v určité skupině. (Tamtéž, s.149) Sdílené informace a materiály jsou do značné míry ovlivňovány působením ostatních uživatelů. Vlastní profil je dobrou příležitostí pro utváření sebekontroly. Dospívající přemýšlí nad možnou reakcí druhých. Je pro ně významná, proto raději prezentují pozitivní informace. Sebe-odkrýváním jedinec

ovlivňuje svou oblíbenost a pracuje tak se svým interpersonálním chováním. Tato interakce mezi uživatelem profilu a seznamem kontaktů způsobuje vyšší míru kontroly než např. anonymní chat. (srov. ŠEVČÍKOVÁ 2015: 154) Zdánlivě by tato informace mohla vyvolat pocit většího bezpečí, ale není tomu tak. Důležitým aspektem pro užívání sociálních sítí je právě zralost potenciálního uživatele, která je podmíněna věkem, většinou se mluví o hranici 13 let. Nejen věk ale hraje roli pro užívání sociálních sítí. Adolescent by měl sociální sítě používat v souladu s běžnými pravidly podmíněnými rodiči.

Současní adolescenti mají v největší oblibě Instagram. Facebook sice mají, ale využívají ho spíše ke komunikaci přes Messenger. Samozřejmě jsou i dospívající, kteří žádná tato média nepoužívají, vedou je k tomu většinou obavy z narušení svého soukromí nebo nějaké přesvědčení. [online] [cit. 2019-11-24]

3 Hudba a estetika

Publikace s příznačným názvem „Hudební psychologie pro učitele“ vymezuje adolescenci mezi patnáctým a dvacátým rokem. Toto období má několik charakteristických rysů, stejně jako ostatní vývojová období. „*Dochází v něm k uklidnění fyzického růstu, tělesné tvary a vlastnosti se po předcházející disharmonii sladují do konečné podoby.*“ (VÁŇOVÁ; SEDLÁK 2013: 368) Psychika dozrává stejně jako fyziologické procesy, které mají vliv na polohu, výšku a barvu hlasu. Citový život adolescenta nalézá svůj odraz v hudbě. Výchova k hudbě je v tomto období pouze volitelným předmětem na gymnáziích, pedagogických školách a konzervatořích. Hudební výchova je iniciována „*tzv. formativní výchovou*“, která zahrnuje aktivity typu pěveckých a instrumentálních souborů, návštěv koncertů, opery a muzikálů. Hlavním činitelem z pohledu poslechu hudby je její zprostředkování a dostupnost. (srov. VÁŇOVÁ; SEDLÁK 2013: 368)

3.1 Hudba jako tvůrčí akt

Umělec, transformující do hudby okolní svět a nitro člověka, rozehrává komunikaci s celou psychikou člověka. Právě hudba je uměním, které umí rychle a bezprostředně navodit estetické zážitky. Dotýká se lidské bytosti hluboce v jejím nitru, probouzí silné emotivní zážitky, evokuje v nás uvědomění idejí a mravních postojů. Tyto prožitky nám zprostředkovává její výstavba, jenž je charakterizována melodií, harmonií, napětím,

uvolněním, kontrasty ve výšce, rytmikou, tempem i dynamikou. (srov. VÁŇOVÁ; SEDLÁK 2013: 340) Skladatel a interpret vkládá do hudebního aktu prožité pocity a zkušenosti spojené s radostí, smutkem, očekáváním i obdivem. Díky tomu mluvíme o tzv. zážitkovém poli, kde se vyobrazuje minulost a směřuje do budoucnosti.

Tvůrčí akt je spojený se skladatelovým myšlením. Na začátku zpravidla mívá generální záměr. Tím se rozumí rozhodnutí o výsledku tohoto tvůrčího aktu, zda na konci tvorby vznikne hudba autonomní, která má uplatnění pro koncerty, nebo nahrávka. Dalšími aspekty pro rozhodování tvůrce hudby je funkce konkrétní skladby, nebo kompozice. V tomto případě nahlížíme na hudbu z pohledu jejího praktického využití. Tím může být i včlenění autorského díla do jiného uměleckého díla, např. do muzikálu. Skladatel na základě osvojeného vzdělání, jeho zkušenostech a vlastní kompoziční praxí využívá své tvůrčí možnosti s přihlédnutím k zaměření díla. (srov. POLEDŇÁK 2006: 177)

Významným aspektem, jenž v nedávné minulosti ovlivnil tvorbu duchovní hudby u nás byla také historicko-politická situace. Díky politickým preferencím se tvorba s tímto obsahem především v 60.,70. a 80. letech 20.století stala nežádoucí. Díla s duchovním obsahem podléhala cenzuře a jejich interpreti měli často zákaz svoje díla vydávat. Příčinou byl bojovný ateismus, který zasahoval do životů i tvorby umělců. Zavrženíhodné byly z pohledu komunistického režimu i další typy hudby, naopak měřítkem pro podporu hudby byla její stranická angažovanost. Preferovaná byla hudba „správného“ obsahu, nebo autora či interpreta. (Tamtéž, s.197)

PUCHNAROVÁ (2006: 311-312) přirovnává tvorbu umění vytvářenou v naší republice za komunistického režimu ve srovnání stejného období západní tvorby k „černé díře“, která trvala 40 let. Důraz klade na velký objem zakázaných informací, jež by vypovídaly o inspiraci duchovnem v autorské tvorbě.

3.2 Individualita hudebního vkusu

V okamžiku, kdy se zabýváme otázkou hudebního vkusu, je potřeba nahlédnout na tři zdroje, jež se podílí na jeho vytváření. Prvním „*jsou hudební zkušenosti jedince*“, kde hlavním zdrojem našich budoucích hudebních preferencí jsou především emoce prožívané při poslechu hudby. „*Druhým zdrojem je individuální psychologie*“. (POLEDŇÁK 2006: 116) V tomto případě hrají roli naše osobnostní vlastnosti. První dva

zdroje zrcadlí „*osobní vkus*“ jedince. Do třetího zdroje, který je nejvíce ovlivněn výchovou a vzděláváním, se promítají historické souvislosti a zkušenosti člověka.

Promítání vlastních charakteristických rysů osobnosti do preferencí hudebního vkusu potvrzuje ve své disertační práci Pavel Mužík s odkazem na výzkumy, jež se tímto paradigmatem zabývaly. Uspokojení pramenící z poslechu preferované hudby je hlavním aspektem výběru žánru. Pokud na tento aspekt budeme nahlížet detailněji, pak dojdeme k závěrům, které odráží charakteristické rysy adolescence. Výběr hudby je ovlivněn skupinou, ke které chce adolescent náležet. Zároveň výběr hudby koresponduje s fyzickým vývojem adolescenta, který v hudbě hledá svou optimální míru vzrušení. Náročnou a nevšední hudbu volí spíše jedinci, kteří mají vyšší míru „*otevřenosti vůči zkušenosti*“. (srov. MUŽÍK 2009: 26)

Mužík rozebírá ve své práci i souvislost individuality osobnosti se stabilitou hudebních preferencí. Posluchači popu a taneční hudby vykazovali výraznou nestabilitu preferencí, naopak u posluchačů hip-hopu a soulu byla tato nestabilita nízká. Podobně jako posluchači popu a taneční hudby na tom byli i posluchači hudby rockové. (Tamtéž: 27)

3.3 Hudební myšlení a emoce

„*Nejvýraznějším případem myšlení hudbou je myšlení skladatelské*“. (POLEDŇÁK 2006: 176) Prostřednictvím hudby je skladatelovo uvědomění, poznávání a formulování nějaké „*mimohudební myšlenky*“. Tou bývá nejčastěji nějaký zážitek, prožívaný cit nebo představa ve vlastní fantazii. Hudební myšlení skladatele, díky svým schopnostem komponovat a improvizovat, má za cíl vytvoření sdělení adresované samo sobě, kterým chce zároveň zasáhnout „*jiného adresáta*“. Skladatel i interpret mají za cíl působit na nitro člověka s cílem ovlivnit jeho myšlení a pocity. Tato nabídka chce ovlivnit způsoby a obsahy myšlení posluchače nebo interpreta, pro kterého je hudba skládána. (Tamtéž, s.176)

Kapitola 2.4.2 se zabývala zájmy adolescentů, ke kterým kromě jiných patří i hudba, a zvláště v tomto období je velmi významným aspektem. Posuzovat její význam lze ze dvou hledisek, prvním je pasivní poslech a druhým je její aktivní provozování. Podle ŘÍČANA (2004: 201) si v dospívání největší oblibu získala kytara. V tomto období je tento nástroj vnímán jako ideální hudební prostředek k běžným činnostem a aktivitám ve volném čase. Zároveň je zprostředkovatelem ke zpěvu v partě. Zvládnutí techniky

hudebního nástroje je v období adolescence na vysoké úrovni, nadaný dospívající se téměř vyrovná dospělému hudebníkovi. KOUKOLÍK (2010: 103) definuje poslech hudby na základě vlastního prožívání „*emoce jsou součástí hudebního prožitku*“. Obavy, žal i zlost v hudbě rozliší již šestileté dítě. Starší posluchači při určitých skladbách mluví o mrazení v zádech. Tento prožitek lze vysvětlit funkcí endorfinů, hudba má totiž vliv na aktivitu mozku. Projevy, popisované v souvislosti s prožitkem poslechu hudby, odráží osobnost posluchače.

Hudební prožitek a jeho emocionální působení jsou schopny ovlivnit psychický stav jedince nebo mohou prohloubit vlastní emoce posluchače. Tuto teorii zastává hudební psychologie, zabývající se kognitivními procesy zprostředkovanými poslechem hudby. Emoce prožívané na základě poslechu mají velkou variabilitu a jejich prožívání vypovídá i o hudební zralosti posluchače. Posluchač s nižší zralostí a dispozicí může vnímat vliv hudby na jeho náladu, v níž se odráží vnímání a porozumění pocitům běžného života. Zralejší posluchač tlumí tělesné reakce spojené s poslechem hudby. Zaměřuje se na její stavbu a je schopen vnímat obsah textů či poselství interpreta. (srov. VÁŇOVÁ, SEDLÁK 2013: 346) Tvůrce ovlivňuje emoce a jejich prožívání osvědčenými prostředky, ke kterým patří melodie a její rytmika, symetrie, tempo i využívané kontrasty. Vliv na emoce prožívané při hudbě mají i intervaly melodií. Pocit klidu v nás vyvolá hudba, která postupuje v malých intervalech. Naopak stoupající melodie vzbuzuje neklid a vzrušení. (Tamtéž: 348)

Hudebníci i obdivovatelé hudby považují za určitou hodnotu právě její emocionální obsah. Graham tento názor přisuzuje i faktu, že tímto způsobem hodnotí skladby i řada hudebních kritiků. Popis a hodnocení pomocí emocionálních výrazů patří totiž k běžně zavedené praxi ze strany kritiky. Právě tento model posuzování má významný vliv na zevšeobecňování emocí v hudbě. (srov. GRAHAM 2000: 95) Rozporuje takové hodnocení na základě možnosti popisu melodie a harmonie. Přestože i tyto aspekty hudby bývají často popisovány našimi emocemi, jako je pocit smutku nebo štěstí, nevypovídá to nic o jejich emocionálním obsahu, ale ukazuje to pouze na fakt, že díky slovní zásobě i hudbu máme možnost takto popsat. (Tamtéž, s. 97) Toto tvrzení se zakládá i na hodnocení požitku z hudby. V okamžiku, kdy se soustředíme na úroveň požitku, naším hodnotícím kritériem budou emoce posluchače nikoliv hudba samotná. (Tamtéž, s.93)

3.4 Fenomény poslechu hudby

Poslech hudby zahrnuje v dnešní době z hlediska dospívajících aspekty, které vzhledem k dostupnosti výrazně ovlivňují její kvantitu. Podle MUŽÍKA (2009: 31) jsou adolescenti největšími posluchači a konzumenty hudby. Množství konzumované hudby je v období adolescence spojeno právě s intenzivním vývojem dospívajícího. Motivace k vyhledávání a poslechu hudby zrcadlí osobní pohnutky, hledání vlastního místa v životě, soulad i nesoulad se svými vrstevníky. Producenty hudby bývají často podobně staří vrstevníci, kteří ve své hudbě i textech reflektují a sdílí pocity, problémy a postoje spojené s dospíváním. I díky tomu mají adolescenti k hudbě tolik blízko. Množství času věnovaného poslechu hudby se pohybuje až na hranici 5 hodin denně, v němž se odráží narůstající množství volného času.

Dalším fenoménem ovlivňujícím dnešní dostupnost hudebních produktů je spojení s vývojem technologií, aplikací i zařízení zprostředkovávajících poslech hudby. Díky mobilním aplikacím je „*možné poslouchat hudbu téměř vždy a všude, a dokonce i zadarmo*“ [online] [cit. 2020-10-02] Platformy nabízející hudbu k poslechu se těší velké oblibě. Většina z nich osloví své posluchače širokou nabídkou žánrů, ale i různými možnostmi jejich využití. Některé jsou dostupné zdarma, jiné nabízí kvantifikované množství hudby za určitý poplatek. K těm nejznámějším určitě patří YouTube, Spotify a Apple Music.

Obliba internetové hudby odráží i nákup ostatních hudebních nosičů, kde se adolescenti svým způsobem chování spojeným s konzumací poslechu hudby neodlišují od dospělých ve věku do cca 49 let. (srov. MUŽÍK 2009: 31) S vývojem technologií jde ruku v ruce i vývoj vlastního způsobu poslechu hudby. Mužík poukazuje na výzkum z roku 2007, který se zabýval tuzemskými adolescenty a jejich zvyklostmi spojenými s posloucháním hudby. Nejvíce dospívajících využívalo k této činnosti mobilní zařízení. Oproti tomu výzkum uskutečněný v roce 1983 v USA poukazoval na reprodukci hudby a její prožívání u adolescentů nejčastěji v soukromí, zejména v prostotu vlastního pokoje. (Tamtéž, s.30) S touto zvyklostí je spojen další fenomén, a tím je „sluchátková“ hudba.

Adolescence má dva pilíře poslechu hudby, jedním jsou sluchátka a druhým její hlasitost. V obou případech lze poukázat i na negativní účinky takového poslechu. V prvním případě je třeba zmínit nadměrnou konzumaci hudby. Její všudypřítomnost při volnočasových, někdy i vzdělávacích aktivitách, jako zvukové kulisy, které ozvučí jakékoliv prostředí sice hudbu socializuje, ale zároveň snižuje její vnímání a díky tomu

„dochází k devastaci hudebních hodnot, k narušení kvality hudebního vnímání, otupění senzitivity a schopnosti estetického prožitku“. (VÁŇOVÁ, SEDLÁK 2013: 349)

S druhým pilířem je spojeno zdravotní riziko, kdy kvůli hlasitému poslechu dochází k poškození sluchu, někdy již nenávratně. Zároveň taková reprodukce hudby narušuje komfortní zónu všech zúčastněných, má vliv na výskyt civilizačních chorob a ovlivňuje naši únavu i nemocnost. (Tamtéž: 349) Z hlediska trendů moderní mládeže nelze nezmínit sluchátka AirPods. Vlastníkem těchto sluchátek je dnes většina dospívajících, kteří si při jejich užívání klepou „na hlavu“, respektive poklepávají na sluchátka. Díky této činnosti ovládají posun písní, vypínají sluchátka apod. Z pohledu pedagogů je třeba dát si pozor na studenty s vlasy přes uši, kteří si klepou na hlavu-sluchátka, protože u nich nelze poznat, zda celou hodinu věnují pozornost výkladu.

[online] [cit. 2020-07-20]

Praktická část

4 Hudba a spiritualita v životě českého adolescenta

4.1 Cíl výzkumu

Cílem praktické části této práce je najít možnou odpověď na výzkumnou otázku, zda má vliv poslech hudby na spiritualitu dnešních adolescentů. Do výzkumu bylo zapojeno šest respondentů ve věkové kategorii od 15 do 16 let, přičemž čtyři z nich pochází ze sekularizovaného prostředí a dva z prostředí věřícího.

V souladu s cílem výzkumu byly stanoveny následující otázky:

- 1) Jakou hudbu, styl, skupinu (interpreta) máš oblíbenou?
- 2) Co při poslechu hudby prožíváš?
- 3) Při jakých příležitostech hudbu posloucháš?
- 4) Co jsi cítil, vnímal při poslechu hudby?
- 5) Co vnímáš pod pojmem spiritualita?
- 6) Stalo se ti někdy, že popsáný pojem spiritualita jsi prožil při poslechu hudby?
- 7) Popíšeš mi ten pocit?

4.2 Metodologie výzkumu

Výzkumná část práce je postavena na kvalitativní výzkumné strategii. Podle HENDLA (2012: 48) lze definovat kvalitativní výzkum jako „*proces hledání porozumění, založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.*“ ŠVAŘÍČEK (2007: 28) upozorňuje na důležitost celého procesu, který je důležitý pro hodnocení kritérií kvalitativního výzkumu. Pro interpretaci výsledků je zásadní náhled na výzkumnou otázku stejně jako na výsledek výzkumu. Kvalitativní výzkum bývá někdy zpochybňován pro jeho možnou neobjektivnost a nezobecnitelnost, nicméně při dodržení daných pravidel dává možnost poukázat na „*nové, statisticky neviděné jevy*“.

4.2.1 Metoda sběru dat

Pro získání kvalitativních dat byla zvolena metoda polostrukturovaného rozhovoru. SKUTIL (2011: 91) poukazuje na tento způsob dotazování jako na kompromis mezi strukturovaným a volným rozhovorem. Rozhovor je veden tazatelem na základě předem

připravených otázek, avšak dává prostor v průběhu rozhovoru reagovat na podněty ze strany respondenta. Na začátku rozhovoru byl respondent upozorněn na skutečnost, že je rozhovor nahráván a byl od něj získán poučený souhlas s nahráváním a s metodami kvalitativního výzkumu, jak uvádí ŠVARŤÍČEK. (2007: 46) Rozhovory se řídily pravidly, na které poukazuje Skutil: vyjádření porozumění, zrcadlení nebo třeba krátké pauzy, pokud by ji situace vyžadovala. (srov. SKUTIL 2011: 94) Metoda polostrukturovaného rozhovoru má své silné stránky v přímém kontaktu tazatele a dotazovaného. Dává prostor pro dovysvětlení otázek, umožňuje vést rozhovor pružně a s lehkostí, při získávání osobních informací lze pozorovat i neverbální projevy. Naopak slabé stránky, kromě časové náročnosti a například menšího souboru respondentů, jsou podle SKUTILA (Tamtéž, s.89) i ve zkušenosti tazatele. Kvalita informací je přímo závislá na interakci obou subjektů. Prvním je tazatel, který rozhovor vede a druhým ten, kdo je tázán.

Metodu polostrukturovaného rozhovoru jsem si vybrala vzhledem k vhodnosti zkoumání jevu z pohledu pedagogiky, protože nabízí popis určitého prostředí s respektem k dotazovanému, jeho výhodou je kladení otevřených otázek. Dva rozhovory proběhly interakcí s respondenty, a 4 online prostřednictvím aplikace Messenger, která umožňuje zvuk i obraz. Jejich zvukový záznam byl vždy nahrán s respondentovým souhlasem.

Připravené dotazy dávají strukturu, které jsem se v roli výzkumníka držela a zároveň umožňují klást otázky doplňující. Osnova je vedena cyklicky se opakujícími otázkami. Výhodou otevřených otázek je zprostředkování porozumění pohledu adolescentů na zkoumaný jev oproti oploštění předem definovaného dotazníku. (srov. ŠVARŤÍČEK 2007: 159-160) Strukturovaná konverzace vedená pomocí rozhovoru umožňuje výzkumníkovi držet se hlavní výzkumné otázky s možností na ni navazovat a pátrat v porozumění dotazovanému. (Tamtéž, s.162) Vhodně formulovat hlavní výzkumnou otázku a správně na ni navazovat je páteří rozhovoru. Kvalitativní metoda polostrukturovaného rozhovoru v pedagogice vyzývá dotazovaného, aby hovořil o tématech, které tvoří jádro výzkumu. Výzkumník vede respondenta „*k jasným a živým odpovědím.*“ (Tamtéž, s.172) Cílem kvalitativního výzkumu v pedagogice je vysvětlit procesy, jež jsou příčinou jednání a postojů zkoumaného subjektu. Největším úskalím kvalitativního výzkumu je sám začínající badatel a jeho obavy z toho, že nic nezjistí. (Tamtéž, s.174) Zkušenosti výzkumníka nejsou jediné riziko kvalitativního výzkumu. Polostrukturovaný rozhovor dělíme na 4 fáze: úvod, vzestupnou část, kdy dochází k upevnění kontaktu, díky němu přejdeme k jádru rozhovoru a neméně důležitý je závěr.

Získání důvěry nese riziko přechodu k volné konverzaci a snížení soustředění na výzkumné otázky. (srov. SKUTIL 2011: 92)

4.2.2 Charakteristika cílové skupiny respondentů

Jako cílovou skupinu pro rozhovory o zkoumaném jevu jsem zvolila adolescenty ve věku 15-16 let. Jednalo se o heterogenní skupinu 5 dívek a 1 chlapce. Všichni byli studenty středních škol. Tři z nich navštěvují gymnázium, jeden obchodní akademii, jedna z dívek zdravotní školu a šestý je studentem hotelové školy.

4.2.3 Metoda vyhodnocení výzkumu

Výzkum byl vyhodnocován metodou zakotvené teorie. Cíle této metody jsou dva. Prvním je zbavit kvalitativní výzkum možného subjektivismu a impresionismu a zároveň jej oprostít od úzkého náhledu pouhé deskripce jevů. Druhým cílem je saturovat kvantitativní výzkum v jeho neschopnosti vytváření nových teorií. (srov. ŠVARŤÍČEK 2007: 84) Zakotvená teorie navrhuje k metodám, jak postupovat k vytváření teorie. (Tamtéž: 84) Tato metodologie vede ke konceptu, který popisuje vztahy mezi zkoumanými proměnnými. Soustředí se na procesy v rámci socializace a její interakce, jenž formuje člověka. (Tamtéž: 86) Zakotvená teorie zahrnuje 3 etapy: sběr dat, kódování materiálu a konstruování tvrzení mezi proměnnými. (Tamtéž: 87)

Dílčí otázky (viz Kapitola 4.1) konstruují díky kategoriím plynoucích z výpovědí respondentů možnou teorii a odpověď na hlavní výzkumnou otázku, jež zní: Jaký vliv má poslech hudby na spiritualitu adolescentů?

4.3 Hodnocení jednotlivých proměnných

Kategorizace dílčích otázek v příloze. (viz Příloha VII)

Respondent č.1 Adam, uvádí jako nejoblíbenější hudební styl český rap. Hudba ho vede k pocitu nabití energie a motivace. Její poslech má spojen s volným časem a s časem stráveným s přáteli. Vnímá pozitivní prožívání při poslechu hudby. Pojem spiritualita označil jako vnímání a prožívání hudby. Prožitek spojenou s poslechem hudby považuje za spirituální. Tímto prožitkem je pro něj virtuální realita, identifikuje se s prostředím a postavou z klipu.

Respondentka č.2 Rebeka, má v oblibě zahraniční hudbu. Nemá vyhraněné preference, ale poukazuje na neoblíbenost rapu. Výběr ovlivňuje její nálada a poslech

hudby je pro ni prostředkem k zahánění samoty. Hudba je pro ni formou sdílení s jejími vrstevníky. Vnímá své emoce, které promítá do výběru hudby. Prožívá při jejím poslechu volnost a svobodu. Při otázce na pojem spiritualita se zarazila a definovala ho jako něco duchovního i jako vnímání sama sebe. Hudba, kterou by označila jako spirituální, např. modlitby či „svaté písně“ jsou mimo její zájem. Spirituální prožitek při hudbě neprožila.

Respondentka č.3 Agáta, vyhledává zahraniční hudbu podle emocí svého právě prožívaného období, různorodost výběru je ovlivněna jejím rozpoložením ovlivněným náladou i ročním obdobím. Hudbu poslouchá při učení, při potřebě soustředit se na učení a také při sportu. Při poslechu hudby vnímá její dynamiku, vyhledává basy a v jejím zájmu jsou texty písní. Zároveň do pasivního poslechu zrcadlí své životní zkušenosti. Pojem spiritualita se týká duševní části člověka a duševní prožitek popisuje jako oprostění od reality bez nutnosti na něco myslet. Spirituální prožitek spojený s hudbou je pro ni čistým poslechem, bez přemýšlení.

Respondentka č.4, Marie, poslouchá populární a klasickou hudbu. Hudba je pro ni umocněným prožitkem její nálady, popisuje rozdíl jejího výběru při prožívání smutku, nebo naopak radosti. Rozlišuje hudbu, která ji pobaví, zvedne jí náladu. Hudba je pro ni doprovodem pro přemýšlení a její poslech jí pomáhá soustředit se na myšlenky. Prožívání poslechu hudby označuje jako pozitivní emoci, radost a motivaci. Spiritualita je pro ni přímou asociací k víře, náboženství a církvi. Spirituálním prožitkem je pro ni přenos jinam, do jiné reality, kde vůbec nevnímá čas.

Respondentka č.5, Jana, dává přednost českým muzikálům a zahraničnímu popu. Při jejich poslechu se oprostí od myšlenek a užívá si volnosti, například ve chvíli, kdy si vybaví muzikálový příběh. Hudbu poslouchá kdykoliv a kdekoliv. Oblíbený žánr poslouchá při sportu. Poslech hudby je pro ni soustředěním a pocitem klidu. Pojem spiritualita je duchovnem, tradicí v rodině a Bohem. Při poslechu muzikálu Jesus Christ Superstar vnímala spirituální prožitek, který popisuje jako prožití klidu, pohody a nádhery.

Respondentka č.6, Katka, vyhledává českou rockovou hudbu a střední proud. Hudba ji uklidňuje, čerpá z hudby klid, ale vnímá i její vliv při sportu, kdy si pustí něco rychlého, aby ji to povzbudilo při této aktivitě. Poslech je pro ni každodenní součástí, když hledá klid nebo naopak nakopnutí při sportu. Pojem spiritualita je podle ní prožitek, vlastní klid

a individuální hodnoty. Spirituální prožitek v ní vyvolává vlastní zpěv, který jí zprostředkuje radost a dobrou náladu.

4.3.1 Hodnocení dílčích otázek

Rozhovory s jednotlivými respondenty poukazují na jejich jedinečnost a originalitu. Pokud nahlédneme na jednotlivé otázky hledáním společných znaků, ze kterých bychom mohli vyvozovat určité hypotézy, je třeba zabývat se jednotlivými proměnnými. Každá odpověď je střípkem k hledání odpovědi na hlavní výzkumnou otázku, která má několik dílčích otázek a jejich odpovědí.

1. Jakou hudbu, styl, skupinu (interpreta) máš oblíbenou?

Tato výzkumná otázka vedla k navázání komunikace mezi výzkumníkem a dotazovaným. Odpovědi na ni byly velmi různorodé a mají jen málo společných znaků. Respondent Adam má v oblíbě český rap, naopak Rebeka vyjadřuje nevyhraněné preference zahraniční hudby, ale vědomě se vyhraňuje proti poslechu rapu. Třetí respondentka Agáta poslouchá zahraniční hudbu a její výběr ovlivňuje její nálada, stejně jako u respondentky č.4 Marie, která jediná uvádí kromě populární hudby i klasický žánr. K zahraniční hudbě se hlásí i respondentka č.5 Jana, která má kromě tohoto popu oblíbené i české muzikály. Šestá respondentka Katka upřednostňuje českou hudbu, kromě středního proudu sáhne při poslechu i k žánru rockové hudby. Zkoumaný vzorek respondentů je rozdělen na polovinu v preferencích hudby produkované v národním jazyce ve srovnání s cizojazyčnou hudbou.

2. Co při poslechu hudby prožíváš?

Tabulka 2

	Motivace, energie	Emoce	Texty písní	Soustředění, přemýšlení	Volnost, příběh	Klid, uklidnění
Respondent č.1, Adam	X					
Respondent č.2, Rebeka		X				
Respondent č.3 Agáta			X	X		
Respondent č.4 Marie		X				
Respondent č.5, Jana					X	
Respondent č.6, Katka	X					X

Zdroj vlastní práce autorky (viz Příloha I.)

Odpovědi na tuto otázku vykazovaly několik společných znaků. (viz Tabulka 2) Shrneme-li odpovědi na druhou výzkumnou podotázku, nacházíme v nich vědomé prožívání poslechu hudby. Adolescenti skrze poslech získávají energie a přenáší své vlastní emoce. Nelze pevně vyvozovat z malého vzorku, ale odpovědi děvčat poukazovaly na soustředění, prožívání emocí, uvědomění si volnosti a klidu. Oproti tomu chlapec má poslech hudby spojený s motivací a energií. Vnímala jsem genderový rozdíl, kdy dívky byly více emotivní při svých odpovědích, jak na tuto vnímavost poukazuje Štěpánková. (viz kap. 2.2)

3. Při jakých příležitostech hudbu posloucháš?

Sport společně s hudbou patří mezi významné zájmy českých adolescentů. (viz Tabulka 3) Tyto dva fenomény k období dospívání patří, jak uvádí Říčan. (viz kap. 2.4.2) Hudba i sport jsou prostředky k trávení volného času. Oblíbenost hudby zrcadlí bouřlivý vývoj a zároveň každodennost tohoto období. Poukazuje na možný vliv pasivního poslechu hudby na koncentraci dospívajícího. Hudba a její sdílení s přáteli poukazuje na vliv vrstevnické skupiny, jak na něj poukazuje Macek. (viz kap. 2.3)

Tabulka 3

	Volný čas, sport	Přátelé, vrstevníci	Soustředění	Uklidnění	Každodenní součást
Respondent č.1, Adam	X	X			
Respondent č.2, Rebeka	X	X			
Respondent č.3 Agáta	X		X		
Respondent č.4 Marie			X		
Respondent č.5, Jana					X
Respondent č.6, Katka	X		X	X	X

Zdroj vlastní práce autorky (viz Příloha I.)

4. Co jsi cítil, vnímal při poslechu hudby?

Pouze jedna respondentka uvedla, že při poslechu hudby vnímá text. Tato respondentka zároveň uváděla, že v popředí jejího zájmu kromě textu jsou basy a dynamika hudby. Zároveň k tomu dodala, že basy vyhledává její bratr. Jednoznačně byla k vnímání hudby ovlivněna svým sourozencem, proto lze v její odpovědi identifikovat právě vliv výchovy, rodiny, jak na něj poukazuje Poledňák v souvislosti s hudebním vkusem. (viz kap. 3.2) Emoce u respondenta Adama byly pouze pozitivní, u ostatních dvou se do nich promítalo

momentální nastavení posluchače a byly v nich radost i smutek. Pokud bychom zařadili do této skupiny i motivaci, našli bychom emoce spojené s poslechem hudby u 4 ze 6 respondentů. (viz Tabulka 4) Na emočním prožitku spojeným s poslechem upozorňují Koukolík i Váňová se Sedlákem. Koukolík emoce vnímá jako součást hudebního prožitku. (viz kap. 3.2.) Váňová se Sedlákem poukazuje na důležitost hudební zralosti a dispozice posluchače v souvislosti s vnímáním emocí v hudbě. (viz kap. 3.2)

Tabulka 4

	Emoce	Motivace	Klid	Svoboda	Odpoutání od reality	Prožitek	Text
Respondent č.1, Adam	X						
Respondent č.2, Rebeka	X			X	X		
Respondent č.3 Agáta						X	X
Respondent č.4 Marie	X	X					
Respondent č.5, Jana			X				
Respondent č.6, Katka		X	X				

Zdroj vlastní práce autorky (viz Příloha I.)

5. Co vnímáš pod pojmem spiritualita?

Pojem spiritualita polovina respondentů popisuje duchovnem. (viz Tabulka 5) Dvě respondentky ho řadí k duševnu, tedy k vnímání sebe sama. Adolescent se díky vytváření vlastní identity zabývá myšlenkou hlouběji. Překonává původní dětské myšlení, duševní i duchovní, tímto způsobem na dospívání poukazuje Říčan. (viz kap. 1.3) Pojem spiritualita zakotvený k náboženství se objevuje v psychologii a často bývá spojován se spirituálním prožitkem. Tato teorie je interpretována teprve v posledních desetiletích. (viz kap. 1.3.) Tato otázka byla jedna ze dvou, na kterou si respondenti dávali více času. Odpovídá to v dnešní době často zkreslenému vnímání pojmu spiritualita, který je ovlivněný mediálním obrazem a jeho prezentací v rámci současného vzdělávání. (viz kap. 1.4)

Tabulka 5

	Duchovno	Vnitřní klid	Vnímání a prožívání hudby	Duševno, vnímání sama sebe
Respondent č.1, Adam			X	
Respondent č.2, Rebeka	X			X

Respondent č.3 Agáta				X
Respondent č.4 Marie	X			
Respondent č.5, Jana	X			
Respondent č.6, Katka		X		

Zdroj vlastní práce autorky (viz Příloha I.)

6. Stalo se ti někdy, že popsany pojem spiritualita jsi prožil při poslechu hudby?

Skupina respondentů ukázala na celistvost jedince. (viz Tabulka 6) Pokud své já vnímáme jako celek, máme na mysli biologicko-psycho-sociálně-duchovní jednotu. (viz kap. 1.2) Spiritualita je v dnešní době považována za nezávislou na náboženství, mluví se o ní jako o péči o ducha. Spirituální rozměr se skrývá ve snaze najít svůj vnitřní řád a smysl, který je spojený s klidem, s možným oprostěním od reality všedního dne, jak na ni odkazuje Štampach. (viz kap. 1.2) Pro adolescenty je hudba určitým prostředkem k jejich spiritualitě, pokud ze zkoumaného vzorku šesti dospívajících čtyři odpověděli, že prožívají spirituální rozměr při jejím poslechu. Hudební prožitek je schopen ovlivňovat psychiku jedince, prohloubit jeho vlastní emoce, kterým adolescent může dávat váhu spirituálního rozměru. Zároveň toto vnímání má vypovídající hodnotu o zralosti posluchače. (viz kap. 3.3) Možná i jednoznačně ne u respondentky Rebeky je pouhou nezralostí jedince, kterou popisují Váňová se Sedlákem. (viz kap. 3.3) Rebeka byla nejmladší respondentkou ze skupiny zvolené pro zkoumaný jev. Stejně tak můžeme vycházet z určité tradice rodiny, která je výrazně sekularizována a nenajdeme u ní ani stopy tradiční podoby, jež vypovídá k definici spirituality ovlivněné její materialistickou redukcí, jak na ni poukazuje Kaplánek. (viz kap. 1.2)

Tabulka 6

	ANO	NE	Asi ano	V myšlenkách	Zpěv/Muzikál
Respondent č.1, Adam	X				
Respondent č.2, Rebeka		X			
Respondent č.3 Agáta			X		
Respondent č.4 Marie	X			X	
Respondent č.5, Jana	X				X
Respondent č.6, Katka	X				X

(Zdroj vlastní práce autorky Příloha I.)

7. Popíšeš mi ten pocit?

Spirituální prožitek je pro adolescenta něčím výjimečným, pozitivním a odpoutávajícím ho od reality. (viz Tabulka 7) Skrze tento prožitek vnímá klid, radost a naopak nevnímá čas. Pouze jeden z respondentů spirituální rozměr v hudbě nevnímá. Tato respondentka sice spiritualitu definovala jasně jako něco duchovního. Možná jediná nedospěla k autenticitě prožitku, která je z pohledu vnímání spirituality u mladých lidí důležitá, jak na tento jev poukazuje Říčan. (viz kap. 1.5)

Tabulka 7

	Odpoutání od reality	Nezažila	Nevnímání času	Klid, nádhera	Radost
Respondent č.1, Adam	X				
Respondent č.2, Rebeka		X			
Respondent č.3 Agáta	X				
Respondent č.4 Marie	X		X		
Respondent č.5, Jana				X	
Respondent č.6, Katka					X

4.4 Vliv poslechu hudby na spiritualitu adolescentů

Pojem spiritualita byl pro většinu adolescentů vnímán s respektem. Usuzuji z váhavosti všech respondentů ve chvíli, kdy jsem jim dala tuto otázku. Ona váhavost byla způsobena zamýšlením se nad tímto pojmem. Spojení spirituality s duchovnem potvrdilo orientaci ve znalosti pojmu dnešních adolescentů. Tím se potvrdila Štampachova teorie (viz kap. 1.2), která poukazuje na spirituální rozměr člověka jako na dnes již neoddiskutovatelnou součást života. Období adolescence spojené s hledáním identity je počáteční životní etapou, kdy si klademe otázky zabývající se kvalitou života a jeho smyslem, jak ho připodobňuje Říčan. (viz kap. 1.3) Pokud tedy vyřkneme hlavní výzkumnou otázku: „Jaký vliv má poslech hudby na spiritualitu adolescentů?“ Odpověď v kontextu teorie zní „pozitivní“. Adolescenti si uvědomují emoce, myšlenky a klid, které jim zprostředkovává poslech hudby. Poslech hudby popisují prožitkem, kdy intenzivněji vnímají sebe a svoje vnitřní prožívání. Spirituální prožitek popisují především jako odpoutání se od reality ve svých myšlenkách bez vnímání času, kdy cítí klid, radost a pohodu. Právě to odpoutání by mohlo vést k přesahu profánní reality do reality posvátné. Prožitek vedený emočně naší individualitou nás fascinuje, což v nás může

vyvolat až bázeň, jak o posvátném prožitku, v návaznosti na pojem Ottova *posvátna*, píše Kaplánek. (viz kap. 1.3) Světská spiritualita vede k zosobňování spirituality skrze život sám. Takové prožívání vede člověka k symbolickému myšlení, o kterém mluví Babyrádová. (viz kap. 1.2) Hudba, jenž adolescenty doprovází jejich volným časem, prožitky s přáteli, ale i v jejich samotě, má význam pro jejich niterné prožívání, ve kterém se zrcadlí jejich vlastní zkušenosti, nálady a spory s vnitřním já. Dospívání je obdobím, kdy jedinec začíná uvažovat nad smyslem života, a právě proto je vhodné se spirituálnímu rozměru života v období dospívání věnovat.

ZÁVĚR

V první řadě bych znovu ráda uvedla, že celou práci jsem psala z pohledu sekularizovaného jedince, vychovávaného v nenábožensky založené rodině. Nicméně pojem spiritualita je pro mě velmi zajímavý, a proto jsem si toto téma vybrala pro svou práci. Sama mám doma jednoho pubescenta a jednoho adolescenta, díky tomu jsem byla velmi zvědavá i na samotný výzkum. Mrzí mě, že nemohly všechny rozhovory proběhnout osobně. Z pohledu výzkumníka mi přijde velmi zásadní osobní interakce mezi badatelem a respondentem. Na začátku jsem si stanovila výzkumné podotázky, které vedly ke zformulování hlavní výzkumné otázky. Samotný pojem spiritualita respondenty ponořil do přemýšlení. Vnímala jsem, že se svou odpovědí váhají. Podněty působící na adolescenty je vedou k hlubším myšlenkám, a právě proto je škoda nevyužít tohoto prostoru k práci s nimi. Právě volný čas nabízí vhodné prostředí i prostředky k rozhovorům o spiritualitě. Tady je výhodou již samotné vnímání pojmu, vede k zamyšlení nad duchovní stránkou života a zároveň je vnímán v kontextu doby jako pojem moderní. Stejně tak hudba, která patří k fenoménům dospívání může být dobrým prostředkem k rozvoji spirituálního prožitku. Pojem spiritualita dnes není něco, co by v české sekularizované rodině bylo běžným tématem ke komunikaci s dětmi, ale třeba je to možné změnit. Dětem a jejich rodičům lze nabídnout formou volnočasových aktivit, zájmové vzdělávání vedoucí k diskuzím a zamyšlení nad spiritualitou jako nedílnou součástí našeho života.

V adolescenci cesta ke spiritualitě může začít, nebo naopak skončit vlivem majoritní sekularizované společnosti a konzumnosti, která se netýká jenom množstvím hudby, kterou adolescenti zaplňují svůj volný čas.

Použité zdroje

BABYRÁDOVÁ, H. Původ a přítomnost fenoménu spirituality. In BABYRÁDOVÁ, H.; HAVLÍČEK, J. (eds.) 2006, s. 22-27. *Spiritualita: Fenomén spirituality z pohledu filozofie, religionistiky, teologie, literatury, teorie a dějin umění, pedagogiky, sociologie, antropologie, psychologie a výtvarných umělců*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-4206-0.

DALAJKA, J.; MACEK, P. Být jedinečným a/nebo být jako ostatní: dvě stránky identity. In TYRLÍK, M.; MACEK, P.; ŠIRUČEK, J. (eds.). 2010, s.37-49. *Sebepojetí a identita v adolescenci: sociální a kulturní kontext*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-5107-2.

HARTL, P., 2004. *Stručný psychologický slovník*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-803-1. [online] Dostupné na WWW: <<https://www.bookport.cz/kniha/strucny-psychologicky-slovník-3256/>>.

HENDL, J., 2012. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0219-6.

GRAHAM, G., 2000. *Filosofie umění*. Brno, Barrister&Principal. ISBN 80-85947-53-6.

KAPLÁNEK, M., 2011. *Nauka o volném čase*. Č. Budějovice, Jihočeská univerzita, Teologická fakulta. [online] Dostupné na WWW: <<http://is.jabok.cz/el/jabok/zima2015/V285/npvc-skriptum.pdf>>.

KAPLÁNEK, M.; MUCHOVÁ, L.; KOČEROVÁ, M., 2019. *Co je mládeži svaté?* Praha: Vyšší odborná škola sociálně pedagogická a teologická Jabok. ISBN 978-80-904681-3-9.

KOUKOLÍK, F., 2010. *Lidství*. Praha: Galén. ISBN 978-80-247-5595-3. [online] Dostupné na WWW: <<https://www.bookport.cz/kniha/lidstvi-3593/>>.

MACEK, P., 1999. *Adolescence*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-348-X.

MACEK, P. Adolescence a čeští dospívající na přelomu století. In SMÉKAL, V.; MACEK, P. (eds.), 2002, s.113-128. *Utváření a vývoj osobnosti*. Brno, Barrister&Principal. ISBN 80-85947-83-8.

MACEK, P., 2003. *Adolescence*. 2. upravené vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-747-7. [online] Dostupné na WWW: <<https://www.bookport.cz/kniha/adolescence-3104/>>.

MUŽÍK, P. *Hudba v životě adolescentů*. Olomouc, 2009. Disertační práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta. Katedra hudební výchovy. Vedoucí práce: M. Franěk.

NEŠPOR, Z., R., 2020. *Česká a slovenská religiozita po rozpadu společného státu*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-4555-1. [online] Dostupné na WWW: <<https://www.bookport.cz/kniha/ceska-a-slovenska-religiozita-po-rozpadu-spolecneho-statu-6955/>>.

POLEDŇÁK, I., 2006. *Hudba jako problém estetiky*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-1215-1.

POPOVIČ, L., Jak poslouchat hudbu? Řada aplikací nabízí poslech také offline a zdarma. [online] [cit. 2020-10-02] Dostupné na WWW: <<https://www.novinky.cz/internet-a-pc/mobil/clanek/jak-poslouchat-hudbu-rada-aplikaci-nabizi-poslech-take-offline-a-zdarma-40337911>>.

PUCHNAROVÁ, D. Duchovní síla a moc barev. Spirituální kořeny moderního umění, moje práce, hudba a ideály. In BABYRÁDOVÁ, H.; HAVLÍČEK, J. (eds.), 2006, s.311-317. *Spiritualita: Fenomén spirituality z pohledu filozofie, religionistiky, teologie, literatury, teorie a dějin umění, pedagogiky, sociologie, antropologie, psychologie a výtvarných umělců*. Brno: Masarykova univerzita, ISBN 80-210-4206-0.

Rodina a škola. [online] Proč si mladí klepou na hlavu? [cit. 2020-07-20] Dostupné na WWW: <<https://www.facebook.com/rodinaaskola/posts/4362382263786935/>>.

ŘÍČAN, P., 2004. *Cesta životem*. 2. přepracované vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-829-5.

ŘÍČAN, P., 2007. *Psychologie náboženství a spirituality*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-312-3.

ŘÍČAN, P., 2010. *Psychologie osobnosti*. 6.revidované a doplněné vydání. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3133-9. [online] Dostupné na WWW: <<https://www.bookport.cz/kniha/psychologie-osobnosti-1873/>>.

SEDLÁK, F.; VÁŇOVÁ, H., 2013. *Hudební psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2060-2. Dostupné na WWW: <<https://www.bookport.cz/kniha/hudebni-psychologie-pro-ucitele-5320/>>.

SKÁCELOVÁ, J. Spiritualita a genius loci. In BABYRÁDOVÁ, H.; HAVLÍČEK, J. (eds.), 2006, s.91-97. *Spiritualita: Fenomén spirituality z pohledu filozofie, religionistiky, teologie, literatury, teorie a dějin umění, pedagogiky, sociologie, antropologie, psychologie a výtvarných umělců*. Brno: Masarykova univerzita, ISBN 80-210-4206-0.

SKUTIL, M. a kol., 2011. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-778-7. [online] Dostupné na WWW: <<https://www.bookport.cz/kniha/zaklady-pedagogicko-psychologickeho-vyzkumu-pro-studenty-ucitelstvi-3287/>>.

ŠEVČÍKOVÁ, A. a kol., 2015. *Děti a dospívající online*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5010-1. [online] Dostupné na WWW: <<https://www.bookport.cz/kniha/deti-a-dospivajici-online-2324/>>.

ŠEVČÍKOVÁ, A.; ŠMAHEL, D. Konstrukce virtuální identity u dospívajících uživatelů internetu. In TYRLÍK, M.; MACEK, P.; ŠIRUČEK, J. (eds.), 2010. *Sebepojetí a identita v adolescenci: sociální a kulturní kontext*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-5107-2.

ŠTAMPACH, I. Nahradila spiritualita náboženství? In BABYRÁDOVÁ, H.; HAVLÍČEK, J. (eds.), 2006, s.99-105. *Spiritualita: Fenomén spirituality z pohledu filozofie, religionistiky, teologie, literatury, teorie a dějin umění, pedagogiky, sociologie, antropologie, psychologie a výtvarných umělců*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-4206-0.

ŠTĚPÁNKOVÁ, M., Morálka a svědomí v pojetí adolescentů. In SMÉKAL, V.; MACEK, P. (eds.), 2002, s.164-172. *Utváření a vývoj osobnosti*. Brno, Barrister&Principal. ISBN 80-85947-83-8.

ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K., 2010. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-807367-313-0. [online] Dostupné na WWW: <<https://www.bookport.cz/kniha/kvalitativni-vyzkum-v-pedagogickych-vedach-3165/>>.

VACULÍK, M. Hraní počítačových her jako specifický fenomén období adolescence. In SMÉKAL, V.; MACEK, P. (eds.), 2002, s.209-226. *Utváření a vývoj osobnosti*. Brno, Barrister&Principal. ISBN 80-85947-83-8.

VOKROUHLÍKOVÁ, K. Nejoblíbenější sociální sítě teenagerů. [online] [cit. 2019-11-24] Dostupné na WWW: <<https://www.internetembezpecne.cz/nejoblibenejsi-socialni-site-teenageru/>>.

Seznam příloh

Příloha I. Přepis rozhovorů s respondenty

Příloha II Kategorizace odpovědí (viz Tabulka 1)

Příloha I

Všichni respondenti byli upozorněni, že rozhovor je nahráváný a všichni s tím souhlasili. Rozhovory probíhaly mezi jednotlivými respondenty a autorkou práce (AP).

Respondent č. 1 – ADAM

1. otázka – Jakou hudbu, styl, skupinu (interpreta) máš oblíbenou?

A: Takže, mám rád **českej RAP**, nejoblíbenější skupina bude asi Million plus a to je vlastně skupina osmi českých raperů, který mají prostě skupinu a každý z nich disponuje pod jiným jménem a to je tak řád vlastně všechno co poslouchám, protože to víc jejich žánrů a interpretů.

AP: Hm, ale v podstatě tím hlavním žánrem je tam RAP.

A: Jo.

2. otázka – Co při poslechu hudby prožíváš? Co tě vede k tomu RAPu?

A: Přijde mi to jako taková motivace, nebo prostě, že si připadám pak takovej **nabuzenej** po tom poslechu té hudby, že prostě, **před řádkou třeba aktivitou**, když se potřebuju trošku **nabudit**, tak si pustím řádkou písničku, ten RAP zrovna.

AP: Aha, takže když to mám shrnout, co při poslechu hudby prožíváš, tak je to pocit nějaké motivace, nějakého nabuzení.

A: Ano.

3. otázka – Při jakých příležitostech hudbu posloucháš?

A: Tak buď normálně doma, nebo někde, při když **trávím čas** se svými **přáteli**, ale spíš s těmi **přáteli**, když **trávím čas** pro zpříjemnění chvíl.

AP: A dalo by se nějak definovat při jakých příležitostech? Dalo by se to nějak jako konkretizovat?

A: Konkretizovat? Někde různě třeba na **řádkých grilovacích akcích** nebo **řádkých oslavách narozenin**, nebo tak různě.

4. otázka – Co jsi cítil, vnímal při poslechu hudby? Když vlastně dojdeš k tomu, že si tu hudbu pustíš, posloucháš jí, tak co vlastně je ten tvůj prožitek, co vnímáš jakoby při poslechu, co cítíš při tom poslechu hudby?

A: Něáká eurofie, uvolnění a takovej pocit radosti.

5. otázka: Co vnímáš pod pojmem spiritualita?

A: Něáký naše, jak prostě ňákou tu danou věc **vnímáme** a **jak** prostě **na nás působí**.

AP: A daná věc, co to je v tomhle případě, spojený s pojmem spiritualita, daná věc?

A: Hudba. Dle mě.

AP: Takže to, co prožíváš během toho poslechu hudby?

A: Jo.

6. otázka: Stalo se ti někdy, že popsáný pojem spiritualita jsi prožil při poslechu hudby?

A: Ano.

7. otázka: Popíšeš mi ten pocit?

A: Že **jsem si prostě připadal jako v tom videoklipu**, třeba. Nebo tak prostě.

AP: Jako ve videoklipu, kterej jsi viděl a posloucháš tu písničku?

A: Ve videoklipu, kterej jsem předtím viděl, teďka už na něj nekoukám, ale poslouchám tu písničku, tak si prostě **vybavim ten videoklip a vybavim si, že jsem v něm**.

AP: Hm, a prožíváš to, co jsi jako viděl v tom videoklipu.

A: Ano.

AP: Tak já ti děkuju, protože tohle byla poslední otázka.

A: Já Vám taky děkuju.

Respondent č. 2 – REBEKA

1. otázka – Jakou hudbu, styl, skupinu (interpreta) máš oblíbenou?

R: Hmm, já poslouchám hodně ty **zahraniční** spíš jako muzičky. A noo, nejlepší, jako který mám já, se mi líbí tak je od **BTS**.

AP: Hm.

R: Znáš, neznáš?

AP: Takhle, jestli budeš čekat, že to budu znát, tak to určitě nečekej. Mně jde opravdu jenom o to zmapování, co prostě lidi v tvym věku poslouchají. Takže jako i kdyby si řekla, že posloucháš PUNK, tak je to v pořádku jako jo, tam jde jenom o to, že já potřebuju prostě nějaký informace. Takže povídej, takže jakou hudbu, styl, skupinu máš oblíbenou?

R: Noo, skupina je to ta BTS.

AP: BTS, zahraniční hudbu.

R: Jo zahraniční. To jsou zpěváci, je jich tam 7, nejsou špatný a voní... Já nemám ráda muziku, kde se rapuje, mně se to prostě nelíbí, takže oni právě nerapují, a i ty hlasy jako maj hezký a i ty prostě basy, i tu muziku, všechno. Tak sem to ňák začala poslouchat, protože kamarádka mi o tom teďkon ve škole řekla, že takováhle ňáká skupina je, že tomu taky hodně fandí. No aaa. Já nevim..

AP: A stylově? Stylově je to jakoby nějaký popík? Nebo jak bys to tak jako nazvala? Není to RAP teda, to jsem pochopila z tvójí odpovědi.

R: Noo, je to taková všehochuť, taková směska. Prostě na co mám chuť si poslechnout, tak někdy poslouchám něco klidnýho, něco víc hlučnějšího.

AP: Podle nálady prostě.

R: Jo, přesně tak.

AP: Hm. Dobře.

2. otázka – Co při poslechu hudby prožíváš?

R: Nooo, Podle toho jaká by to byla hudba. Takhle to říct nemůžu, u každý hudby to cítím úplně nějak jinak. A taky hlavně v jaký sem náladě.

AP: Hm, takže dalo by se říct, že třeba tu hudbu si vybíráš podle toho, v jakym seš zrovna jakoby emočním, v jaký seš náladě?

J: Jo. To se dá taky tak říct.

3. otázka – Při jakých příležitostech hudbu posloucháš?

R: Když jsem sama, což jsem teďkon skoro většinou, když jsem to.. tady doma, nebo třeba, když někam jdu, chvátám, tak si pustim prostě písničky, abych nebyla prostě sama. A nebo třeba když mám tu špatnou náladu, tak si pustim něco hezkýho, co se mi líbí. ňák nevim, hlavně teďkon písničky poslouchám skoro furt, jak jsem tady doma.

AP: Hm, a je to tím, že jsi sama, nebo jakože ráda posloucháš hudbu, když jsi sama?

R: Obojí dvojí. Když jsem sama, tak ráda poslouchám, noo..i jako třeba s kamarádkama, si občas něco poslechneme, když jsme byly teda na intru. To jsme taky sdílely stejnou muziku, kterou jsme měly oblíbenou, všechny tři rádi takhle.

4. otázka – Co jsi cítila, vnímala při poslechu hudby?

R: No, muselo by to bejt konkrétní jako, protože na každou jinou písničku mám jako různý ty...Kdyby si mi řekla jakou a já bych si jí poslechla, tak bych ti to řekla. Ale takhle jako já...Kdybych ti ukázala svojí jako sbírku písniček, tak to bysme tady byly do zejtra.

AP: A když to vezmu jako z toho pohledu emocí...třeba co vnímáš při poslechu hudby? Dá se to nějak konkretizovat?

R: Nooo, tak u těch třeba těch hlučnějších písniček se prostě připojím a du si zpívat taky s nima, takže jsem jako emočně na stejný laťce jako oni. Dalo by se to tak říct nák.

AP: Takže cítíš třeba spíš jakože radost, při takový hudbě?

R: Jo. Jo. Štěstí, radost. Prostě, že se neberu tak jak sem prostě..že jsem taková jako volnější, že prostě si třeba i tancuju občas u toho. A tak jako prostě nevnímám tak jako to, že dělám věci, který bych třeba normálně nedělala.

5. otázka: Co vnímáš pod pojmem spiritualita?

R: Něco duchovního by to bylo? Něco podobnýho jak jsem teďkon řekla, že je to něco vo mě, jak se sama беру, nebo takhle nějak?

AP: Beky, teď to neber jako otázku, spíš prostě, když řeknu pojem spiritualita, tak, co tě jako první napadne? Je to to duchovní, co jsi řekla?

R: Ano.

6. otázka: Stalo se ti někdy, že popsaný pojem spiritualita jsi prožila při poslechu hudby? To co ty vnímáš jako duchovní?

R: Jako pod pojmem si představuju takový ty svatý písničky, takový ty, jak tam zpívá modlitby a toleto, takže...já jako...nic takovýho jsem neslyšela...takhle.

AP: Dobře.

7. otázka: Popíšeš mi ten pocit?

R: Prostě jsme nic takovýho neslyšela, a ani jako svatě jsem se nák při tý hudbě jako necítila, prostě. Nevim. Nic takovýho jsem prostě jako neslyšela, jako duchovního, takovýhle ty písničky.

AP: Tak já ti děkuji za rozhovor, vyčerpali jsme všechny mé otázky.

Respondent č. 3 – AGÁTA

1. otázka – Jakou hudbu, styl, skupinu (interpreta) máš oblíbenou?

A: Tak je to podle období, někdy třeba i u mě, že mám prostě období, že poslouchám to a někdy to, že to je prostě různý a třeba teďkon tak poslouchám Janglt, což je jakoby moderní punk, a nebo poslouchám i Shawna Mandese, a takovýty zase popový zpěváky. Je to různý u mě zrovna.

AP: Hm. Podle čeho to je?

A: Jakou mám třeba náladu zrovna jako. Nebo jak se cejtím, a nebo podle třeba zimy, to spíš třeba poslouchám zase Siu a ty její vánoční písničky a tak.

2. otázka – Co při poslechu hudby prožíváš?

A: Docela dost u mě záleží o textu, o čem je ten text prostě. Není to jenom jako prostě o melodii, nebo to. Takže já si ráda i vyhledávám texty, o čem jsou ty písničky. A jako buďto, že se chci třeba zklidnit prostě, pročistit si hlavu, nebo zase hrát a pak se soustředit se zase na něco, na učení, že si to pustím, prostě, a furt se učím dál a dál.

3. otázka – Při jakých příležitostech hudbu posloucháš?

A: Třeba při tom učení, když se potřebuju na něco hodně naučit, tak si to pustím. Mám i prostě svoje oblíbený písničky a učím se. Nebo při sportu třeba.

4. otázka – Co jsi cítila, vnímala při poslechu hudby?

A: Tak třeba i basy, člověk někdy vyhledává basy. To je všeobecně známý i ..třeba můj brácha a tak, ale to nebudu rozebírat. Tak i ta melodie, ale spíš ten text, si přehrávám v tý hlavě, já nevím, jak to vysvětlit.

AP: A je to tak, že spíš jakoby vnímáš text a melodii, a nebo vnímáš třeba nákej prožitek jako u tý hudby?

A: Spíš ten text než jako prožitek. Samozřejmě na nějaký písničky mám jako prostě prožitek, že třeba se něco stalo, nebo, mi to něco připomíná, ale to je málokdy.

5. otázka: Co vnímáš pod pojmem spiritualita?

A: Něco jako duševního, ale přesně nevím, co si mám pod tím představit. Něco jako prostě duševního.

6. otázka: Stalo se ti někdy, že popsany pojem spiritualita jsi prožila při poslechu hudby?

A: **Vůbec** nevím. Ale **asi asi** jo, jako že člověk **někdy** úplně tak **vypne** jako při té hudbě, že poslouchá **jenom** to a **na nic nemyslí**. To asi se mi stalo.

7. otázka: Popíšeš mi ten pocit?

A: Jenom fakt se **soustředím** jenom na tu písničku a **poslouchám** jí a **na nic jiného nemyslím** prostě. A ani někdy nevím třeba, i kam koukám prostě, **úplně vypnu** a jenom **poslouchám**.

AP: Hm. Už jsem vyčerpala své otázky a já ti děkuji za rozhovor.

Respondent č. 4 – MARIE

1. otázka – Jakou hudbu, styl, skupinu (interpreta) máte oblíbenou?

M: No, takže, asi nejvíc je to asi náká **populární** muzika, jako **pop** a většinou je to teda **ruský pop**, protože jsem původem z Ruska, a nebo také se mi líbí **klasická hudba**. Takže **klasická a pop**.

AP: Dobře.

2. otázka – Co při poslechu hudby prožíváte?

M: Myslím, že u mě je to vždy **různé**. Že třeba, když mám **smutnou náladu**, tak je mi **smutno** a poslouchám spíš jako **smutnou hudbu** neb písničku a naopak, když mám **dobrou náladu**, a když prostě, chci **pobavit** nevím, tak poslouchám spíš nákou **veselejší hudbu**.

AP: Já myslím, že to zase odpovídá tomu prožívání, který máme spojený s hudbou, ať vy jako adolescent, tak já jako dospělý člověk teda určitě.

3. otázka – Při jakých příležitostech hudbu posloucháte?

M: Myslím si, že u mě je to většinou, když chci o něčem **popřemýšlet** a hudba je pro mě jako nějakým **doprovodem těch myšlenek**, snad chápete, co **myslím**, prostě, že ta **hudba mi pomáhá jako líp přemýšlet**.

AP: Jako, že máte pocit, že se hlouběji jste schopná jakoby dostat v té myšlence?

A: Ano, ano.

4. otázka – Co jste cítila, vnímala při poslechu hudby?

M: Spíš vždycky je to nějaký **pozitivní emoce**, nákou **rádost** a nákou jako **motivaci**, bych tak popsala. No. Asi tak.

5. otázka: Co vnímáte pod pojmem spiritualita?

M: No, pro mě je to vždycky **přímá asociace s církví**, s **vírou** a prostě s něčím, co má vztah **k náboženství**.

6. otázka: Stalo se vám někdy, že popsaný pojem spiritualita jste prožila při poslechu hudby?

A: Asi ne.

AP: Ani v přeneseném slova smyslu? To, co vy máte jako přímou asociaci, tak že byste se díky poslechu hudby, díky tomu, že jste něco prožívala, tak že byste se přenesla někam hlouběji, díky poslechu té hudby?

M: Tak to ano.

7. otázka: Dokázala byste popsat ten pocit?

M: To je fakt složitý. Prostě takový pocit, že jsem **někde jindy**, že **nejsem tady**, ale zní to docela divně.

AP: Já si upřímně myslím, že to vůbec nezní divně. Budu moc ráda, když to nějakými slovy dokážete popsat.

M: Dobře. Tak u mě je to takový pocit, že **nejsem tady**, kde jsem teď, ale že se **díky té hudbě při tom poslechu se přenesu někam jinam**, do nějaký **jiný reality**. Prostě mám pocit, že i ten **čas**, vůbec **necítím**, když to poslouchám, že jsem někde, kde ten **čas vůbec není**. Asi takhle bych to popsala.

AP: Takže v podstatě jakoby kdyby to byla jiná dimenze, bez vnímání té časové roviny? Dalo by se to tak jakoby formulovat?

M: Ano.

AP: Co se týká těch připravených dotazů, tak jsme prošly všech 7 otázek. Děkuji vám za rozhovor.

Respondent č. 5 – JANA

1. otázka – Jakou hudbu, styl, skupinu (interpreta) máš oblíbenou?

J: Můj oblíbený hudební styl jsou **muzikály**. Myslím hlavně ty **české** jako např. Hamlet, Angelika, Jesus Christ Superstar, nebo třeba Golem.

AP: Pokud bychom se spolu nebavily jenom o muzikálech, tak jakou hudbu ještě posloucháš?

J: Ráda si poslechnu třeba **Justina Biebera, Miley Cyrus** nebo **Demi Lovato**, jak kdy, podle nálady.

2. otázka – Co při poslechu hudby prožíváš?

J: **Užívám ten čas**, kdy nemusím **na nic myslet** a jenom **prožívám určitý příběh** muzikálu a stejně to mám i u jiné muziky.

AP: Dokážeš mi říct, jak konkrétní poslech prožíváš?

J: Hm, ehm, tak třeba si představuju, jak v určitém **muzikálu vystupuju** nebo **klipu**.

3. otázka – Při jakých příležitostech hudbu posloucháš?

J: Tak, hudbu **poslouchám kdykoliv a kdekoliv**. V podstatě, když **mám náladu** něco poslouchat, tak si něco pustím.

AP: Dobře.

4. otázka – Co jsi cítila, vnímala při poslechu hudby?

J: Musím říct, že mě hudba **uklidňuje** a **cejtim** při jejím poslechu **klid**.

AP: Takový prožitek máš pokaždé při poslechu hudby?

J: Ehm, hm.

AP: Mám na mysli ten klid, o kterém jsi mluvila.

J: Ten **klid prožívám** hlavně u poslechu těch **muzikálů**.

5. otázka: Co vnímáš pod pojmem spiritualita?

J: **Duchovno**, ale nedokážu to nějak blíž popsat.

AP: Mohla by ses o to alespoň pokusit?

J: Jelikož pocházím z **věřící rodiny**, tak je tím **duchovnem pro mě Bůh**.

6. otázka: Stalo se ti někdy, že popsání pojem spiritualita jsi prožila při poslechu hudby?

J: Asi, asi jo, ale jenom v **muzikálu**.

AP: Máš na mysli nějaký konkrétní?

J: Jesus Christ Superstar.

AP: Jenom u tohoto muzikálu?

J: Ano.

7. otázka: Popíšeš mi ten pocit?

J: Jako že člověk prostě prožije ten klid a pohodu. Taková nádhera prostě.

AP: Hm, hm dobře, děkuji. Já jsem nyní vyčerpala všechny své otázky a děkuji ti za rozhovor.

Respondent č. 6 – KATKA

1. otázka – Jakou hudbu, styl, skupinu (interpreta) máš oblíbenou?

K: Obvykle poslouchám rockovou hudbu, někdy i střední proud. Mezi mé oblíbené interprety patří Pokáč, Mirai, Xindla X nebo kapelu Jelen.

AP: Takže převážně českou hudbu?

K: Určitě!

2. otázka – Co při poslechu hudby prožíváš?

K: Hudba mě většinou uklidňuje, využívám ji k uklidnění.

AP: Prožíváš tedy jenom klid při poslechu hudby?

K: Tak třeba při běhu si radši pustím něco rychlejšího, aby se mi lépe běželo.

3. otázka – Při jakých příležitostech hudbu posloucháš?

K: Hudba je každodenní součástí mého života. Když se potřebuji soustředit, když běhám nebo když se mi třeba nedaří usnout.

AP: Ehm, dobře.

4. otázka – Co jsi cítila, vnímala při poslechu hudby?

K: No, jak jsem už říkala, často je to uklidnění, někdy taky nakopnutí – třeba právě při běhu.

5. otázka: Co vnímáš pod pojmem spiritualita?

K: Spiritualita je pro mě prožitek, vnitřní klid, souznění s tím, čemu člověk věří.

AP: Děkuji za úžasnou odpověď.

6. otázka: Stalo se ti někdy, že popsany pojem spiritualita jsi prožila při poslechu hudby?

K: Jo,jo, ale ne při poslechu samotném, hmm.....stává se mi to při zpěvu.

AP: Aha, tak to jsi mě překvapila.

7. otázka: Popíšeš mi ten pocit?

K: Nooo, při zpěvu mě tento pocit naplňuje radostí a dobrou náladou.

AP: To je hezké. Jsme na konci rozhovoru, tak bych ti určitě moc ráda poděkovala za tvou vstřícnost a tvé odpovědi.

K: Já taky.

Příloha II

Tabulka 1

	Respondent č.1, Adam, 16 let	Respondent č.2, Rebeka, 15 let	Respondent č. 3, Agáta 16 let	Respondent č.4, Marie, 16 let	Respondent č.5, Jana 16 let	Respondent č.6, Kateřina 16 let
Otázka č.1	Český rap	Zahraniční hudbu, ne rap	Zahraniční hudbu, podle emočního období	Populární a klasickou hudbu	České muzikály, zahraniční pop	Rocková hudba, střední proud, česká pop
Otázka č.2	Motivace, nabuzení	Aktuální emoce	Texty písní, zklidnění, soustředění a utřídění myšlenek	Náladu, smutek a radost	Příběh muzikálu, bez myšlenek, volnost	Klid, uklidnění, při sportu dynamiku
Otázka č.3	Volný čas, čas s přáteli	Zahánění samoty, sdílení s přáteli	Potřeba soustředit se na učení, při sportu	Přemýšlení, soustředění na myšlenky	Kdykoliv, kdekoliv, nálada na poslech	Každodennost, soustředění, sport, klid
Otázka č.4	Pozitivní prožívání	Emoce, svobodu, volnost	Dynamiku hudby, basy, text, vlastní zkušenost	Pozitivní emoce, radost, motivace	Vnímání a prožívání klidu	Uklidnění i nabuzení
Otázka č.5	Vnímání a prožívání hudby	Duchovno a vnímání sama sebe	„Něco duševního“	Víra, náboženství, církev	Duchovno, tradice v rodině, Bůh	Prožitek, vnitřní klid, souznění
Otázka č.6	Ano	Ne, spirituální hudba mimo zájem	Ano, oproštění od reality	Ano, v myšlenkách	Ano, při poslechu muzikálu	Ano, při zpěvu
Otázka č.7	Virtuální realita, identifikace	Spirituální prožitek nezažila	Odpoutání se od reality, poslech a vnímání	Přenos jinam, jiná realita, bez vnímání času	Klid, pohoda, prostě nádhera	Radost, dobrá nálada, při zpěvu

Zdroj vlastní výzkum autorky (viz Příloha I-VI)

ABSTRAKT

KLICMANOVÁ, S. *Vliv poslechu hudby na spiritualitu dnešních adolescentů*. České Budějovice 2021. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce V. Blažek Iňová.

Klíčová slova: adolescence, spiritualita, hudba, prožitek, odpoutání

Tato bakalářská práce se zabývá výzkumnou otázkou, jaký vliv má poslech hudby na spiritualitu dnešních adolescentů. Cílem této práce je zaměřit se na pojem spiritualita z pohledu náboženského, sekulárního, psychologického a sociologického a zjistit, jak působí hudba na spiritualitu dnešní mládeže prostřednictvím kvalitativního výzkumu.

Teoretická část popisuje pojmy spiritualita, adolescence, emocionální vývoj adolescenta, zmiňuje vývojovou teorii německého psychologa Erika Eriksona, věnuje se také zájmům dnešních adolescentů, dále pak zahrnuje informace o hudbě jako tvůrčím aktu.

Praktická část je zaměřena detailní popis průběhu a vyhodnocení provedeného kvalitativního výzkumu, jehož hlavní otázkou bylo, jakým způsobem prožívají čeští adolescenti poslech hudby. Výzkum je založen na kvalitativní analýze dat získaných prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru, vyhodnoceného pomocí zakotvené teorie. Výzkum poukázal na poslech hudby jako na prožívání, které adolescenta odpoutá od reality a přinese mu klid. Odpoutáním se od reality definovali i spirituální prožitek.

Abstract

The influence of listening to music on the spirituality of today's adolescents

Key words: adolescence, spirituality, music, experience, detachment

This bachelor thesis deals with the research question of the effect of listening to music on the spirituality of today's adolescents. The aim of this work is to focus on the concept of spirituality from a religious, secular, psychological and sociological point of view and to find out how music affects the spirituality of today's youth through the qualitative research.

The theoretical part describes the concepts of spirituality, adolescence, emotional development of adolescents, mentions the developmental theory of the German psychologist Erik Erikson, also deals with the interests of today's adolescents, then includes information about music as a creative act.

The practical part is focused on a detailed description of the course and evaluation of the qualitative research, where the main question is how Czech adolescents experience listening to music. The research is based on the qualitative analysis of data obtained through a semi-structured interview, evaluated by the using of grounded theory. The research pointed to listening to music as an experience that detaches the adolescent from reality and brings him peace. They also defined a spiritual experience by detachment from the reality.